

”

En av de viktiga poängerna i det hela är att välfärdssamhället i sig inte hjälpte för att råda bot på populismens möjlighet att förankra sig.

Underdoggen biter

”MÄNNISKOR MÅSTE FÅ KÄNNA SIG DELAKTIGA” | I VILKEN MENING EXISTERAR MATEMATISKA TAL?
DÄRFÖR GÅR POPULISMEN HEM | MEDBORGARLÖN PÅ FÖRSÖK | DEN NYA OLJAN

Foto: Busted

Sexuell lust kan minska kraftigare hos kvinnor i långvariga förhållanden

En färsk studie visar att den sexuella lusten sjönk kraftigare hos kvinnor som under en undersökningsperiod på sju år var i samma förhållande. Forskningsresultatet kan hjälpa vid behandling av sexuella svårigheter.

En longitudinell studie gjord vid Åbo universitet och Åbo Akademi undersökte under sju år stabiliteten hos kvinnliga sexuella funktioner.

– Förändringarna i parförhållandestatusen påverkade den sexuella lusten så att kvinnor som under hela den sju år långa perioden som studien gjordes, var i samma parförhållande, uppvisade den kraftigaste nedsättningen i sexuell lust, säger **Annika Gunst**, som är doktorand vid Åbo universitet. Studien genomfördes i samarbete med forskare vid ämnet psykologi vid Åbo Akademi.

Kvinnor som under undersökningsperioden var i minst två parförhållanden visade vid det senare mätningstillfället en något mindre nedsättning i sexuell lust, medan kvinnor som inte levde i

ett parförhållande vid samma tid inte visade någon nedsättning i den sexuella lusten. Förhållandets längd beaktades i de statistiska analyserna.

– Resultaten tyder på att faktorer kopplade till parförhållandet har betydelse för de sexuella funktionernas föränderlighet. Det skulle därmed vara skäl att lägga vikt vid faktorer kopplade till förhållandet vid behandling av sexuella svårigheter hos kvinnor. Vi borde ändå ytterligare studera funktionerna under kortare tidsintervall för att få en mer nyanserad kunskap om funktionernas föränderlighet, säger Gunst.

I studien undersökte Gunst och hennes forskarkolleger förändringar i kvinnors sexuella lust, upphetsning, orgasmfunktion, sexuell tillfredsställelse och smärta kopplad till sex.

– Kvinnornas sexuella funktioner förändrades avsevärt under sjuårsperioden och överraskande nog förklarades den absoluta merparten av föränderligheten av något annat än kvinnornas tidigare sexuella funktion, säger Gunst.

Av de undersökta sexuella funktionerna var förmågan att få orgasm den över tid mest stabila, medan sexuell tillfredsställelse varierade mest. Hos singelkvinnor var endast orgasmfunktionen och den sexuella lusten stabila över tid.

– Sexuell lust, förmågan att få orgasm och sexuell tillfredsställelse påverkade också delvis andra sexuella funktioner över tid, men dessa effekter var mycket små, säger Gunst.

I studien, som baserades på ett nationellt, populationsbaserat urval, deltog 2 173 vuxna kvinnor.

Materialet är en del av ett större forskningsprojekt vid ämnet psykologi vid Åbo Akademi och Åbo universitet. Studien har publicerats i vetenskapstidskriften *Psychological Medicine*: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/27766993>.

TEXT: MIA HENRIKSSON

intro

Allt flyter, lär Herakleitos ha sagt cirka 500 f.Kr, som en iakttagelse av världens föränderlighet. Nästa år går vi ner från nio till fyra nummer av *MfÅA*. Längre än så är det onödigt att spekulera. Om allt flöt på Herakleitos tid så strömmar det idag och man får vara nöjd om planerna stäcker sig längre än ett kvartal.

FRAMTIDEN, eller en bristande vision om och tilltro till den, sägs vara en orsak till att populisterna vinner allt mer makt inom politiken. Nyligen var det Donald Trumps tur att stjåla showen. Vi undrar i det här numret hur det kan komma sig att populisterna vinner mark också i Finland, ett av världens jämlikaste länder, och vad man kan försöka göra åt saken.

Ett rent konkret försök till förändring är medborgarlönen, som Folkpensionsanstalten nu ska testa på 2000 personer. Visserligen är frågan mera ekonomisk än politisk, men ekonomisk tygghet och jämlikhet brukar lugna ner upprörda politiska stämningar. Mera om medborgarlön inne i tidningen.

ATT ALLT FLYTER är väl en sanning med modifikation, men sällan har uttrycket varit så träffande som idag, med våra digitala *flöden* och informationsströmmar. Allt du skriver, laddar upp och besöker på appar eller webben är en bit i ett ofantligt pussel av information om dig. Att jag för den här texten googlade vem som sagt "allt flyter" kan ses som en förlust för allmänbildningen, men åtminstone ger det min digitala profil en välbehövd intellektuell touch.

Snart sagt allt finns på nätet. Den digitala informationsmarknaden växer, de företag som har koll på vårt beteende är starkare än stater och cyberkriminaliteten ökar. Som forskarna inne i tidningen säger finns det skäl att tänka över intergritetsskyddet.

ITIDERAV förändring kommer ofta en motreaktion i att man värdesätter traditioner extra mycket. Med det vill vi på redaktionen önska alla våra läsare en god jul och ett gott nytt år!

Chefredaktör

Nicklas Hägen

mfåa

MEDDELANDEN FRÅN ÅBO AKADEMI

REDAKTION	NICKLAS HÄGEN, chefredaktör tfn: (02) 215 4693 e-post: nicklas.hagen@abo.fi MARCUS PREST, redaktör tfn: (02) 215 4715 e-post: marcus.prest@abo.fi
WEBBREDAKTÖR	PETER SIEGFRIDS tfn: (02) 215 4882 e-post: peter.siegfrids@abo.fi
REDAKTÖR I VASA	ARI NYKVIST tfn: (06) 324 7452 e-post: ari.nykvist@abo.fi
ADRESS	Åbo Akademi Domkyrkotorget 3 20500 Åbo
E-POST	meddelanden@abo.fi
WWW	mfaa.abo.fi
ANSVARIG UTGIVARE	THURID ERIKSSON, kommunikationschef tfn: (02) 215 4124 e-post: thurid.eriksson@abo.fi
GRAFISK FORM	PETER SIEGFRIDS
TRYCKERI	Tidningen trycks av tryckeri FRAM och upplagan är 4 800 ex.

ISSN 2341-9644 (print)
ISSN 2341-9652 (online)

© Kommunikationsenheten vid Åbo Akademi 2016

Meddelanden från Åbo Akademi utges ut av Åbo Akademi. Tidningen utkommer månatligen under läsåret och sänds till huvuddelen av akademins anställda samt bla till massmedia, till universitet och högskolor i Norden, till kommuner, bibliotek och gymnasier i Svenskfinland, till medlemmar i Akademiföreningen Åbo Akademiker r.f. och till ett stort antal personer verksamma inom politik, förvaltning och näringsliv.

MEDDELANDEN FRÅN ÅBO AKADEMI

24

28

Omslagsbild: Underdogen biter.
© Ramon Espelt / Westend61
/ Lehtikuva

ARTIKLAR

- 11 Omdebatterad medborgarlön på försök**
Skulle lön utan arbete, så kallad medborgarlön, kunna minska flitfällorna och de administrativa kostnaderna? FPA gör ett försök med 2 000 personer.
- 16 Därför går populismen hem**
Kimmo Grönlund säger att det demokratiska deltagandet måste bli något mera än att rösta i val. Han ser utanförskapet som en viktig komponent i populismens framgång.
- 21 "Människor måste få känna sig delaktiga"**
Matias Kaihovirta är inne på samma linje som Kimmo Grönlund. Enligt Kaihovirta måste vi akta oss för att skambelägga de som inte har någon makt.
- 24 I vilken mening existerar matematiska tal?**
Matematikens filosofi är ett ämne som uppstod i förra sekelskiftet för att ta sig an filosofiska problem inom matematiken som matematiken internt inte kan lösa.
- 28 Den nya oljan**
Ju mer internet växer, desto större blir både den legala och den illegala informationsmarknaden. Det här påverkar vår integritet och säkerhet.

NYHETER

- 06 Fyra nummer *MfÅA* i stället för nuvarande nio**
Det kommer färre nummer av *MfÅA* nästa år. Tidningen är bra, men innehållet behöver nå ut till fler personer, är budskapet från Åbo Akademis ledning.

KOLUMNER

- 10 Liberalism & populism**
Donald Trumps plan för att ta sig in i Vita huset har länge legat och väntat på rätt tillfälle att sättas i verket, skriver kolumnist Johan Meriluoto.
- 35 Vad är det vi önskar oss?**
Gästkolumnisten Roger Nylund skriver om konsumtionskulturen som påminner oss om vad vi saknar.

MEDDELANDEN FRÅN ÅBO AKADEMI

Nästa år: Fyra nummer *MfÅA* i stället för nuvarande nio

År 2017 utkommer *Meddelanden från Åbo Akademi* med fyra nummer i stället för nio som hittills. Åbo Akademis ledning vill med detta beslut använda kommunikationsenhetens, dit *MfÅA*:s redaktion hör, personalresurser på ett annat sätt.

TEXT & FOTO: NICKLAS HÄGEN

Tidningens upplaga är 4800 exemplar. Förhoppningen är att ÅA genom förändringen ska hitta metoder och kanaler att nå ut till fler.

– Tidningen har fått mycket bra feedback och jag tycker själv om den, men vi behöver göra något för att få större genomslagskraft. Tidningen är bra för att hålla utomstående kontakter vakna och veta att vi finns, men det uppnår vi även med färre nummer, säger Åbo Akademis rektor **Mikko Hupa**.

– Vi vill nå en bredare publik och kretsar som inte sedan tidigare känner oss. Också finskspråkiga.

I praktiken kommer förändringen att innebära att redaktörerna ingår i kommunikationsenhetens team för innehållsproduktion. Målsättningen är att öka fokus på webben, ökad synlighet i sociala medier, samt att erbjuda material till andra medier.

MfÅA gjordes helt om hösten 2013. Förändringen gjordes den gången på redaktionens

initiativ och enligt dess egna visioner. Eftersom redaktionen inte har varit involverad i den nu stundande förändringen, är det i det här skedet svårt att säga något om hur den påverkar tidningens innehåll och linje. Hur det blir klarnar senast i februari, när det första numret 2017 publiceras.

– *MfÅA*:s läsare kommer även i fortsättningen att få läsa samhällsrelevanta och tankeväckande artiklar. Samtidigt kommer nu artiklar och nyheter att få större spridning via digitala kanaler. Åbo Akademi kommer bland annat att förnya sin webbplats till hundraårsjubileet 2018 med målet att på ett spännande sätt synliggöra akademiens forskning och utbildningar, säger kommunikationschef **Thurid Eriksson**, som också är *MfÅA*:s ansvariga utgivare. ♦

ÅA-PROFESSORER INSTALLERADES DEN 2 DECEMBER

LISBETH FAGERSTRÖM installerades som professor i vårdvetenskap. Hennes installationsföreläsning hade rubriken "Vårdvetenskapens bidrag till kunskap och kompetens för framtidens hälsovård".

Fagerström är född i Jeppo den 24 april 1960. Efter att ha blivit sjuksköterska vid Vasa svenska sjukvårdsläroanstalt 1982, specialiserade hon sig inom psykiatrisk sjukvård och tog därefter magisterexamen i vårdvetenskap vid Åbo Akademi 1990. Hon doktorerade här 1999.

ANN-KATRIN SVENSSON installerades som professor i pedagogik med inriktning mot tidigt lärande. Hennes installationsföreläsning har rubriken "Språkliga utmaningar för små och stora i en globaliserad värld".

Svensson föddes i Jönköping, Sverige, den 6 april 1956. Hon tog förskollärarexamen från Lärarhögskolan i Falun 1977 och doktorerade i pedagogik vid Lunds universitet 1993.

disputationer

TYSKA SPRÅKET OCH LITTERATUREN

MA **Anikó Brandt** disputerade i tyska språket och litteraturen fredagen den 4 november på avhandlingen *Help me write it right. Eine empirische Analyse individueller Schreibcoachings für Promovierende*. Opponent var professor **Michael Langner**, Universität Freiburg, och kustos var professor **Christopher Schmidt**.

FARMACI

M.Pharm. **Diti Desai** disputerade i farmaci fredagen den 25 november på avhandlingen *Mesoporous silica nanoparticles as versatile intracellular drug delivery platform*. Opponent var professor **Jörg Huwyler**, University of Basel, och kustos var professor **Jessica Rosenholm**.

VÅRDVETENSKAP

HVL **Camilla Wikström-Grotell** disputerade i vårdvetenskap fredagen den 9 december på avhandlingen *Rörelse som värde, mening och känsla – mot en humanvetenskaplig idealmodell för fysioterapi*. Opponent var professor **Kaisa Mannerkorp**, Göteborgs universitet, och kustos var professor **Lisbeth Fagerström**.

INFORMATIONSSYSTEM

MA **Jie Guo** disputerar i informationssystem torsdagen den 15 december på avhandlingen *To Pay or Not to Pay: The Dilemmas of an Emerging Business Ecosystem – The Case of Mobile Payments*. Disputationen äger rum kl. 12 i auditorium Hanken 1. Opponent är professor **J. Felix Hampe**, University of Koblenz-Landau. Kustos är professor **Anssi Öörni**.

CELLBIOLOGI

FM **Terhi Helenius** disputerar i cellbiologi fredagen den 16 december på avhandlingen *Structure in stress management – Keratins in intestinal stress protection*. Disputationen äger rum kl. 12 i auditorium Gamma, ICT-huset. Opponent är professor **E. Birgit Lane**, A*Star Singapore, Medical Biology, och kustos är professor **John Eriksson**.

JERN ÄR EUROPAS KUNNIGASTE UNGA FORSKARE INOM SEXUALHÄLSA

PROFESSORN I tillämpad psykologi vid Åbo Akademi, **Patrick Jern**, har tilldelats ett forskarpris "Award of Excellence" av European Society for Sexual Medicine (ESSM), det vill säga europeiska samfundet för sexualhälsa.

Varje år belönar ESSM den kunnigaste europeiska forskaren inom fältet sexualhälsa med det prestigefyllda ESSM Award of Excellence. Priset ges till en läkare eller forskare, som är under 40 år gammal, och som har gjort exceptionella framsteg i forskningen inom sexualmedicin. Priset delas ut på ESSM:s årliga konferens i Nice i Frankrike i början av februari 2017. Där ger pristagaren en föreläsning "Award of Excellence Lecture" på konferensens tredje dag, den 4 februari 2017. Priset är 5 000 euro.

Patrick Jern disputerade vid Åbo Akademi 2009 med avhandlingen *Premature and Delayed Ejaculation: Prevalence, Heredity and Diagnostic Considerations* och har i sin forskning fortsatt att fokusera på människans sexualitet.

Jern leder för närvarande ett forskningsprojekt finansierat av Finlands Akademi som fokuserar på att förstå faktorer som orsakar sexuella problem, samt att utveckla evidensbaserade behandlingsmetoder för dessa.

FORSKARE REKOMMENDERAR SAMARBETE FÖR ATT FÖRBÄTTRA DE ÄLDRES HÄLSA

SOCIALA INSATSER förbättrar äldres hälsa, det bekräftas i en nyligen publicerad vetenskaplig studie där bland annat forskare i socialpolitik vid Åbo Akademi deltagit.

I studien analyserades systematiskt 36 randomiserade och kontrollerade studier om det sociala kapitalets, eller den sociala gemenskapens, betydelse för hälsa och välmående. Forskarna jämförde effekten av sociala interventioners inverkan på hälsan hos de äldre. Interventionerna varierade i innehåll och utförande, men alla innefattade en social verksamhet såsom att främja vänskapsband eller att öka deltagande i olika aktiviteter.

Det sociala kapitalet påverkade livskvalitet, välbefinnande och självskattad hälsa, men hade en mindre inverkan på så kallade objektiva hälsomått såsom mortalitet. Med hjälp av en så kallad logisk modell kartlades även på vilket sätt olika sociala insatser kan påverka hälsan och i det långa loppet minska till exempel användningen av hälsovård.

Resultaten utmynnade i rekommendationer för politik, forskning och praktisk tillämpning. Författarna rekommenderar bland annat att social- och hälsovården bör samarbeta i det hälsofrämjande arbetet bland de äldre, att sociala insatser kan minska ojämlikheter i hälsa bland de äldre, men även att mera forskning och utvärdering behövs av olika insatser eller interventioners konsekvenser för de äldres välmående och hälsa.

Studien är gjord av läkaren / doktoranden i folkhälsovetenskap vid Universitat Autònoma de Barcelona, Spanien, **Laura Coll-Planas** och akademilektor i socialpolitik vid Åbo Akademi **Fredrica Nyqvist**, med flera.

Artikeln "Social capital interventions targeting older people and their impact on health: a systematic review" är publicerad i den vetenskapliga tidskriften *Journal of Epidemiology and Community Health* (November 2016). Den finns i elektronisk form

ETNOLOGIN VID ÅBO AKADEMI FÅR 625 000 EURO FÖR PROJEKTET "VARDAGENS RUM"

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET har beviljat 625 000 euro för forskningsprojektet "Vardagens rum. Svensk kultur i Finland under 1900-talet – traditionsvetenskapliga perspektiv".

Projektet leds av professor i nordisk etnologi vid Åbo Akademi, **Fredrik Nilsson**, och ska sysselsätta nio forskare under tre år. Projektet ska belysa svensk kultur i Finland under 1900-talet. Projektet är tänkt att utgöra en fortsättning på de översiktsverk som utgivits i Svenska litteratursällskapets regi inom litteraturhistoria, historia och det svenska språket.

Samtidigt utgör verket en fortsättning på de omfattande publikationer som i litteratursällskapets regi utgivits inom etnologins och folkloristikens områden (*Finlands svenska folkdiktning*, 23 band, och *Folkklivsstudier* 24 band). Avsikten är att projektet resulterar i ett översiktsverk i tre band.

på adressen: <http://jech.bmj.com/content/early/2016/11/10/jech-2016-208131.abstract?sid=475afc59-6d1e-4c2e-84ea-7b47c9427937>.

DONATION AV OP GRUPPEN OCH ANDELSBANKERNA I EGENTLIGA FINLAND

OP GRUPPEN och andelsbankerna i Egentliga Finland donerar tillsammans 125 000 euro till Åbo Akademis medelinsamling. Totalt donerar OP Gruppen 6,3 miljoner euro till universiteten i Finland.

OP-förbundets i Egentliga Finland ordförande **Mauri Konti** är stolt över att alla andelsbanker i regionen deltar i donationen.

– Donationerna berättar att andelsbankerna förstår universitetens roll för landskapet, förklarar Konti.

Åbo Akademis rektor **Mikko Hupa** är mycket tacksam för donationen och det gläder honom att lokala företag förstår Åbo Akademis regionala betydelse.

ÖSTERBOTTENS ANDELSBANKS-FÖRBUND DONERAR TILL ÅBO AKADEMI

ÖSTERBOTTENS Andelsbanksförbund donerar tillsammans med OP Gruppen 25 000 euro till Åbo Akademis medelinsamling.

– Åbo Akademi tar emot donationen med tacksamhet, säger vice rektor **Christina Nygren-Landgårds**. Det är glädjande att de lokala andelsbankerna i Österbotten förstår Åbo Akademis regionala betydelse.

I samband med sina 100-årsjubileumsförberedelser samlar Åbo Akademi in medel för att garantera högklassig undervisning och forskning på svenska i Finland även i framtiden.

För att stärka universitetens grundkapital pågår ett statligt motfinansieringsprogram som går ut på att lägga till högst tre euro för varje euro i privata donationer som inkommer till Åbo Akademi tills 30.6.2017.

ORGANISATION OCH LEDNING

EM **Astrid Huopainen** disputerar i organisation och ledning fredagen den 16 december på avhandlingen *Doing fashion – bricolage, mess and multiplicity*. Disputationen äger rum kl. 12 i Sibeliusmuseum. Opponent är doktor **Ann Rippin**, University of Bristol, och kustos är professor **Alf Rehn**.

FYSIKALISK KEMI

FM **Helka Juvonen** disputerar i fysikalisk kemi fredagen den 16 december på avhandlingen *Protein Adsorption and Cell Adhesion to Nanostructured Paper Coatings*. Disputationen äger rum kl. 12 i Auditorium Ekvall, Gadolinia. Opponent är professor **Monika Österberg**, Aalto-universitetet, och kustos är professor **Jouko Peltonen**.

INFORMATIONSSYSTEM

M.Sc. **Guopeng Yu** disputerar i informationssystem fredagen den 16 december på avhandlingen *The Impact of Referral Reward Systems for Online Content Creation*. Disputationen äger rum kl. 12 i Stora auditoriet, ASA. Opponent är professor **Virpi Tuunainen**, Aalto-universitetet, och kustos är professor **Anssi Öörni**.

NORDISK FOLKLORISTIK

FL **Christina Sandberg** disputerar i nordisk folkloristik lördagen den 17 december på avhandlingen *Med döden som protagonist. En diskursteoretisk fallstudie om dödens makt*. Disputationen äger rum kl. 12 i auditorium Armfelt, Arken. Opponent är professor **Birgitta Meurling**, Uppsala universitet, och kustos är biträdande professor **Lena Marander-Eklund**.

Liberalism & populism

Donald Trumps plan för att ta sig in i Vita huset har länge legat och väntat på rätt tillfälle att sättas i verket.

Sedan 1980-talet har rykten om att fastighetsmogulen **Donald Trump** ska träda in i politiken regelbundet dykt upp. I slutet av 80-talet intervjuades han av **Larry King** (CNN) och redan då var det möjligt att urskilja konturerna av ett politiskt program som 2016 skulle leda hela vägen till Vita huset. Retoriken var då visserligen mera återhållsam och sofistikerad, men substansen var ganska lik den idag: ekonomisk nationalism på bortafronten och allmän hälsovårdsreform inbakat med retorik om lag och ordning på hemmafronten.

I början av 90-talet rådde fastighetsbranschen i kris och i stället för politiska aspirationer hade han händerna fulla med att inte låta hela företagsimperiet gå i konkurs. Mot slutet av 90-talet hade branschen återhämtat sig och 1999 var det nästan klart att Trump skulle försöka bli presidentkandidat. Inte som representant för det Republikanska partiet utan för det av miljardären **Ross Perot** grundade populistiska Reformpartiet. Året innan hade Reformpartiet fått sin första stora seger då showbrottaren **Jesse Ventura** mot alla odds lyckades vinna guvernörsvalet i Minnesota. Enligt Trump var republikanerna för långt till ”höger” och demokraterna för långt till ”vänster”. Helst hade han sett talkshowvärden **Oprah Winfrey** som sin medkandidat och potentiella vicepresident. Slutligen var det ändå **Pat Buchanan** som blev partiets presidentkandidat efter att Trump hoppat av nomineringsprocessen och senare lämnade partiet – efter sig lämnade han även insinuationer om hur Buchanan flörtade med kryptonazistiska idéer. I själva presidentvalet floppade Buchanan med ett resultat på magra 0,4 procent av rösterna. Vid millennieskiftet var explicit populism inte ännu en vinnande valstrategi på nationell nivå. Ända sedan millennieskiftet har Trump ändå haft en färdig populistisk plattform redo att sjösättas när läget verkar lämpligt.

Sexton år senare, och med facit i hand, kan man säga att tydligare populistiska betoningar bör ingå i politiska program om man vill nå framgångar i val. Med populism menar jag helt enkelt ett erkännande av att det råder en (ofta växande) spänning mellan den styrande eliten och väljarkåren. Vi ser detta inte bara i USA, utan vi ser det så gott som överallt i väst just nu. Skiljelinjen, eller betoningen, mellan högerkontra vänsterpopulism verkar vara huruvida ”eliten” utmålats som korrupt politik eller som att det är privata intressen som korrumperar politiken. Den relevanta frågan är inte huruvida populismen ska med – i representativa demokratier är den alltid med på ett eller annat sätt – utan vilket uttryck den ska ta.

Trots att det demokratiska partiet i USA lyckats dämpa den populistiska sidan de senaste 40 åren och i stället propagerat för uttryckligare nyliberala utformningar är det ingalunda denna ideologiska fa-

lang som alltid varit dominerande i partiet. När fascismen efter den stora depressionen in på 30-talet sågs som en möjlighet gick **Franklin Roosevelt** (president och demokrat) uttryckligen ut med program för att bekämpa kartellbildningar och övriga korporativa monopol. Fascismen ansåg den populistiska falangen i partiet vara ett resultat av att samlade privata intressen börjar överskugga de demokratiska institutionerna. Redan före Roosevelts tid hade det agrara och populistiska *People's party*, som snabbt blev en del av det Demokratiska partiet, stått som motpol till den klassiska liberala falangen, Bourbondemokraterna, framförallt vad gäller huruvida bank- och finanssektorn borde tämjäs eller frigöras. Går vi tillbaka till begynnelsen, till 1828 när partiet grundades av **Andrew Jackson**, var populismen den bärande prägeln för rörelsen. Förgäves försökte motståndarna beteckna Jackson som en klantig åsna, ”jackass”. Idag är åsnan fortfarande partiets symbol och det finns en viss ironi i att veta att Trumps chefsstrateg **Steve Bannon** uttryckligen hämtat inspiration och modell från den Jacksonianska rörelsen.

” Med facit i hand kan man säga att tydligare populistiska betoningar bör ingå i politiska program om man vill nå framgångar i val.

Några år efter finanskrisen 2008 mobiliserade sig unga *Occupy Wall Street* demonstranter för att demonstrera mot finansmogulernas illdåd. Buskapet var argt men otydligt. **Bernie Sanders** framgång i primärvalet åtta år senare tyder på att det både finns ett folkligt underlag och krafter som lyckats samla kakofonin av missnöje till ett tydligare politisk budskap. På samma sätt som en krigstrött skara demokrater, så kallade *Watergate babies*, svepte in i kongressen 1975 och framlade grunden för partiets nuvarande identitets- och nyliberala linje, kan samma förgrening tämligen snabbt få se sig underminerad av en falang som bekantat sig med Wikileaks, förhåller sig kinkigt till globalisering, växande inkomstklyftor och i högre grad betonar arbetarklassfrågor. I princip vore sådan inriktning något av en blandning av Roosevelts (30-tal) och **Robert Kennedys** (60-tal) ekonomiska program.

Det ligger i tiden att identitetspolitik inte rör över högerpopulismen. Demokraterna har känt av detta redan länge: de legislativa domänsförlusterna på federal nivå och delstatsnivå har varit omfattande det senaste decenniet. Tävlan om vem som skickligast kan uttrycka indignation över Trumpregimens överträdelser kommer knappast att bryta trenden. För att bryta den behöver partiet antagligen förnya sig ... även om det nya egentligen inte är så nytt eller ens så långt borta. ♦

Johan Meriluoto är doktorand i offentlig förvaltning vid Åbo Akademi.

Omdebatterad medborgarlön på försök nästa år

Skulle lön utan arbete, så kallad medborgarlön, kunna minska flitfällorna och de administrativa kostnaderna? Folkpensionsanstalten gör nu ett försök med basinkomst för 2 000 personer.

TEXT: ARI NYKVIST

Frågan om en medborgarlön, det vill säga en basinkomst i stället för de arbetslöshetsersättningar och socialbidrag som idag används, finns med i regeringsprogrammet. Trots att den endast nämns i en enda kort mening, har den starkt stöd av statsminister **Juha Sipilä** och hela Centern liksom av Vänsterförbundet och De gröna i oppositionen. Sipilä har också talat för fler vågade och innovativa försök av olika slag för att hitta nya lösningar på gamla problem.

Därför är det nu godkända försöket med basinkomst en del av regeringens pågående spetsprojekt som kallas ”Kundorienterad service”. Enligt planerna inleds det två år långa försöket efter årsskiftet både på nationell och på regional nivå. Försöket ska ge svar på frågan om basinkomsten i praktiken verkligen förenklar stödssystemet och uppmuntrar folk att jobba.

– En basinkomst som sporrar till arbete har länge varit flera olika partiers önskan, men den här regeringen är den första som nu får något konkret till stånd i frågan och följer upp regeringsprogrammet också till den delen. Försöket banar väg för 2020-talets nya sociala trygghet i Finland, säger kommun- och reformminister **Anu Vehviläinen** (C).

Försöksgruppen på 2 000 personer består av 25–63-åriga personer med små inkomster som slumpmässigt väljs ut bland sådana som nu får arbetslöshetsförmåner från Folkpensionsanstalten. Man vill ha med personer i yrkesverksam ålder för att se om basinkomsten skulle uppmuntra arbetslösa att ta emot arbete lättare än hittills. Det här genom att jämföra resultaten med en grupp arbetslösa som ersätts enligt det nuvarande gamla systemet.

Tar bort flitfällorna

Nu testas ändå bara en så kallad partiell basinkomst. Det vill säga att basinkomsten bara ersätter en del av de nuvarande stöden. De

som är med i försöket blir alltså inte tvungna att leva på endast 560 euro i månaden, utan kan eventuellt också få vissa andra stöd. Enligt forskarkonsortiet bakom förslaget borde en fullständig generell basinkomst vara över tusen euro i månaden och det uppfattas som alldeles för dyrt för statsfinanserna just nu. Men en basinkomst kunde enligt forskarna lösa problem med en allt dyrare administration och onödigt byråkrati som bland annat leder till allt fler snåriga flitfällor.

I själva grundidén med medborgarlön ingår främst behovet av en ovillkorlig inkomst för alla som annars inte klarar sig ekonomiskt. Det vill säga en basinkomst oavsett om personen studerar, har ett företag, är anställd eller är arbetslös. Den betalas dessutom oavsett individens övriga inkomster och utan krav på arbetsprestation eller beredskap att ta emot arbete. Tanken är att den ska motivera människor att verkligen söka efter just det jobb som passar dem bäst och även att om så behövs vidareutbilda sig för att få sådana jobb.

Basinkomsten ska täcka medborgarnas grundbehov: mat, kläder och någonstans att bo. Men nivån på basinkomsten är fortfarande oklar. I försöket nästa år har 560 euro i handen nämnts och i forskningsrapporten nämns summor på upp till 750 euro före skatt. Systemet med basinkomst får inte leda till stora nedskärningar i den offentliga sektorn, men borde inte heller få leda till att man inte kan leva enbart på sin lilla medborgarlön.

Tanken är att de som tjänar bra utöver sin medborgarlön, åtminstone delvis betalar den tillbaka till samhället i form av skatt via den progressiva beskattningen.

I artikeln på nästa uppslag berättar professor **Mikael Nygård** vad han anser om medborgarlön och på följande uppslag säger frilansarkitekten **Johan Bäckman** att en medborgarlön skulle aktivera honom att jobba mer. ♦

Bra att testa medborgarlön

En villkorlös medborgarlön i stället för en djungel av noga övervakade arbetslöshets- och andra ersättningar och stöd är ingen ny idé.

TEXT & FOTO: ARI NYKVIST

Tanken sägs gå ända tillbaka till slutet av 1700-talet och har återkommit med jämna mellanrum. På 60-talet föreslog bland andra nationalekonomen och libertarianen **Milton Friedman** en form av basinkomst genom så kallad negativ inkomstskatt. Detta var också något som testades på 60- och 70-talen i USA och Kanada. Att man vid en viss inkomstgräns inte längre betalar skatt utan börjar få en viss ersättning av staten för att klara sig tills man igen börjar tjäna så mycket att man på nytt kan bli en god skattebetalare.

– Visst är det både bra, spännande och intressant att vi i Finland nu prövar hur en partiell basinkomst skulle påverka arbetssökandes lust att aktivt söka och få arbete. Och få göra detta utan att samtidigt fastna i en av de allt mer snärjiga flitfällorna, säger **Mikael Nygård**, professor i socialpolitik vid Åbo Akademi i Vasa.

Är den gamla sociala trygghetsmodellen föråldrad?

Nygård påpekar att det finländska försöket handlar om en partiell basinkomst som inte beskattas och som därför säger rätt lite om hur hela beskattningssystemet med progressiv beskattning kontra plattskatt påverkas av en allmän basinkomst.

– I det här försöket ligger fokus närmast på flitfällor och på olika incitament för att jobba och söka jobb. I Finland är åsiktsskillnaderna om medborgarlönens villkor och storlek fortfarande så stora att det knappast på länge blir någon allmän medborgarlön för alla arbetssökande eller till exempel för fattiga kvinnliga ensamförsörjare på deltid eller för studerande.

Den sociala trygghetsmodell vi för närvarande har i Finland och i många andra länder, byggdes upp under andra tider och förhållanden än idag. Mycket har förändrats sedan 60-talet och trots att den gamla modellen fortfarande fyller stora och verkliga behov, finns det en rad nya sociala behov som den modellen inte längre klarar av på ett rättvist sätt.

– Bland annat globaliseringen och digitaliseringen har satt hela den gamla sociala trygghetsmodellen under tryck. Nu upplever allt fler att det behövs en ny socialt hållbar och ändå rättvis modell för att klara av de snabba förändringarna.

Just om de frågorna skulle FPA:s direktör för samhällsrelationer, professor **Olli Kangas** föreläsa i slutet av november vid Åbo Akademi i Vasa. Men i stället kallades han den dagen till riksdagen där beslutet om försöket samma vecka fattades.

Den nu alltså så aktuella frågan om basinkomst men också till exempel social- och hälsovårdsreformen handlar egentligen om samma sak. Att staten vill ha bättre koll på hälso- och socialvårdsutgifterna som inte längre får öka på samma sätt som hittills.

– Det är alltså också fråga om en ideologisk linje som förtydligades efter finanskrisen och i synnerhet efter G20-mötet i Toronto 2010 där USA höll fast vid sin linje att stimulera ekonomin medan EU gick in för en allt mer hård och fortsatt åtstramningsdiskurs som går ut på att minska statens utgifter och skuldbördan och samtidigt sänka skatterna. Det som kallas *permanent austerity*.

Allmän medborgarlön inte trolig i Finland

En allmän och total medborgarlön på till exempel 1000 euro i månaden före skatt är enligt Nygård inte möjlig i Finland på grund av de alltför stora politiska åsiktsskillnaderna. En nykeynesiansk (efter brittiska ekonomen **John Maynard Keynes** på 30-talet) ekonomisk politik i Finland, där efterfrågan ses som motorn som ska stödjas om ekonomin alls ska kunna växa, är därför åtminstone just nu föga trolig i varken Finland eller andra EU-länder.

– Idag finns det ett antal så kallade flitfällor som till och med kan passivera annars aktiva arbetssökande, så det finländska försöket med partiell basinkomst är välkommet. Men det är nog det hårda trycket att sänka statens utgifter och kostnader överlag regeringen i första hand oroar sig för. Att tvinga fram ett mindre generöst socialt trygghetssystem också i Finland.

Sammantaget kan de sociala reformer staten just nu funderar på därför ge den bieffekten att skillnaden mellan fattiga och rika och i synnerhet deras barn ökar. Samtidigt minskar också den tidigare möjligheten att via utbildning och egen karriär påverka den sociala mobiliteten med minskade klass- och inkomstskillnader.

– Det finns tyvärr en risk för att klass- och inkomstskillnaderna i Finland på det här sättet befästs då den traditionella sociala tryggheten omdefinieras. Människosynen bland politiker har gått allt mer isär. Redan nu har vi till exempel tre gånger fler fattiga barn i Finland än på 90-talet utan att det väcker ramaskrin.

Rent teoretiskt och ideellt kan professor Mikael Nygård ändå tänka sig att en allmän medborgarlön kunde fungera i dagens samhälle så länge kostnaderna inte ökar. En medborgarlön motsvarar på många (om inte på alla) sätt dagens värld och framför allt de yngres syn på arbetslivet och arbetets roll i livet.

– Vi har fått nya sociala behov som också kan ses som nya sociala risker. Kvinnornas situation och pensionsfråga, nya typer av hushåll, invandrar- och regnbågsfamiljer, frilansare och allt fler unga som vill sysselsätta sig själva. I Finland talar allt fler forskare till exempel just om en feminisering av fattigdomen, något också vi vid Åbo Akademi i vår egen forskning har hittat belägg för.

I debatten om såväl social- och hälsovårdsreformen, landskapsreformen som medborgarlönen har ändå ett faktum ofta glömts bort: Att statens totala socialkostnader överlag nästa år ska sänkas med närmare en procent. Det handlar i slutändan om några euron per hjälpbehövande som kan vara avgörande för allt fler av oss. ♦

Mikael Nygård.

Medborgarlön aktiverar och motiverar

Enligt arkitekt Johan Bäckman skulle en medborgarlön motivera till aktivitet och till att starta olika projekt.

TEXT: ARI NYKVIST

Johan Bäckman blev arkitekt från KTH i Stockholm 2013. Efter sin examen arbetade han på en arkitektbyrå i Stockholm 2013–2015. Nu är han tillbaka i sin hemstad Vasa och frilansar via egen firma. Det startstöd han får några månader till sporrar honom att bjuda till.

– Det stödet motsvarar för mig i ganska hög grad en sorts basinkomst, det vill säga medborgarlön. Och precis som en medborgarlön, sporrar och motiverar den mig att vara aktiv och få igång olika projekt och mer arbetsuppgifter eftersom jag inte behöver oroa mig alltför mycket för min basinkomst.

Idén med medborgarlön är just att den ska motivera en arbetssökande att aktivt söka efter ett jobb som passar honom eller henne bäst.

Och samtidigt vid behov vidareutbilda sig för att lättare verkligen kunna få just sådana jobb.

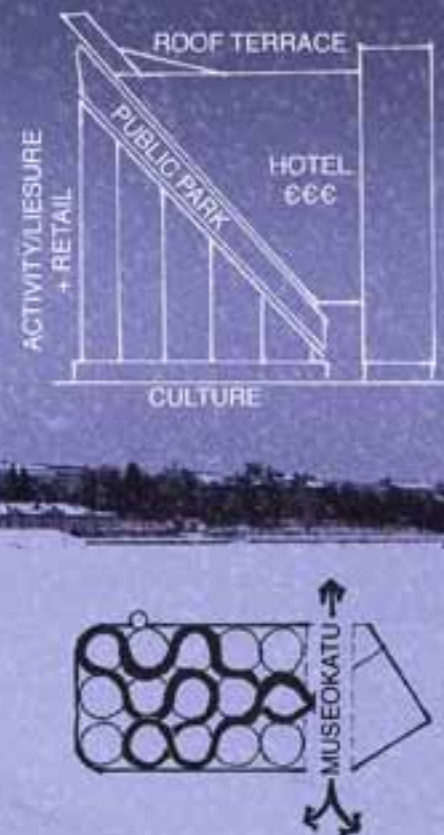
– Jag tror inte att en beskattad medborgarlön på upp till 750 euro skulle göra de flesta lata och bidra till att de slappar och inte ids göra något vettigt. Tvärtom, då kan man ju prova på olika saker, vara kreativ och hitta på nya sätt att klara sig och kanske till och med bidra till samhällsbygget på ett bra sätt.

Enligt Johan borde så många medborgare som möjligt vara aktiva i samhällsdebatten och det här är hans sätt att vara det. Ändå förstår han om en del är kritiska till att han på det här sättet egentligen skapar sitt eget skräddarsydda och intressanta jobb. Något han ändå tror att allt fler mer och mer måste göra i framtiden redan på grund av den snabbt ökande automatiseringen och digitaliseringen.

Tid och möjlighet att engagera sig i samhällsbygget

Johan håller bland annat på med ett projekt där de ökända silorna vid Åbo Akademi i Vasa skulle rivas till hälften och på ett ovanligt sätt kombineras upptill med en ny snedställd del (se bild nedan). Överlag vill han ha möjlighet att satsa på projekt som han anser vara mer etiska, som till exempel gör en stad mer intressant istället för att bara fylla den

Silorna bredvid Academill, Åbo Akademis huvudsäte i Vasa, har länge varit föremål för debatt. Vissa vill riva dem, andra spara dem. Johan Bäckman erbjuder en kompromiss, där silorna rivs till hälften. Foto: Avoin-Works.

med allt fler bilar och höghus. För Johan är lönen alltså inte huvudsaken utan att han också kan ge något tillbaka till samhället.

– En medborgarlön kan ge många unga en möjlighet att bättre engagera sig i och få mer tid för sådant de brinner för. Att hitta nya relevanta lösningar på olika problem, skapa något eget och kreativt ifrågasätta och utmana gamla synsätt och arbetsmetoder. Inte minst med hjälp av nätet, sociala medier och de nya samarbetsmöjligheterna kring distansarbete det erbjuder.

En del av Johans studiekompisar och vänner som är kvar i Stockholm, ifrågasätter ibland sitt uppfifrån styrda och lite väl enformiga kontorsarbete klockan 8–16 och det samtidigt allt snabbare och mer stressiga tempot i arbetslivet.

– Många unga vill numera helst arbeta i team och med något kreativt och nytt de själva tycker är viktigt för samhället. Det har nästan gått lite för långt idag; om man inte är kreativ och nyskapande, är man rädd för att uppfattas som lite misslyckad.

Hjälp behövs för att själv aktivera sig

Johan Bäckman understryker att det värsta skulle vara att sitta hemma med arbetslöshetsersättning och känna ett ökande utanförskap med fortsatt marginalisering då man efter en tid bara får grunddagpenning på drygt 30 euro om dagen före skatt. Det nuvarande rigida och för många olustiga systemet med arbetslöshetsersättning och olika behovsprövade socialbidrag är alltså inte bättre än alternativet medborgarlön.

– Mina föräldrar höll på sin fritid nästan alltid på med egna projekt där hemma och det vill jag gärna ta med mig hemifrån. Men självaktivering och att själv styra upp sitt liv kommer inte av sig själv och utan stöd och hjälp och sinnesro att ta itu med sitt eget liv och vardag, går det inte. Medborgarlönen kan hjälpa många att få igång det självupplýftande arbetet.

Den summa de 2000 finländare som nästa år deltar i försöket med medborgarlön får är 560 euro före skatt per månad. Även summor på upptill 750 euro har nämnts.

– Jag skulle nog klara mig på 750 euro. Här i Vasa har jag billig hyra, jag har inga skulder och inga dyra nöjen eller så. Men i Helsingfors eller Stockholm skulle den summan inte räcka långt.

Risk för lönedumping

Att man med en medborgarlön i fickan sedan kan jobba hur mycket som helst vid sidan om behöver heller inte leda till en lönedumping.

– Visst finns det en risk för att en del skrupelfria arbetsgivare erbjuder dumpade löner åt dem som redan har medborgarlön och säger att man ska vara glad för att få arbetserfarenhet att sätta med i cv:n. Men något allmänt fenomen tror jag inte det skulle bli och om arbetstagarerna gör en fullödig insats, tror jag att lönen snabbt blir den gängse.

Johan Bäckman vill helst fortsätta som frilansarkitekt i sin egen nya lilla firma. Han har i vår några intressanta och givande projekt på kommande och har ett nära samarbete med en annan frilansarkitekt i Vasa.

– Att jobba som anställd klockan 8–16 på ett stort kontor med en bra månadslön lockar inte just nu värst mycket. Jag klarar mig på rätt lite pengar bara det jag får göra annars ger mig något och sporrar mig i vardagen.

Johan Bäckmans dröm är att äga och driva ett stort öppet och gränslöst kontor där det skulle finnas tid för alla anställda och samarbetsparter att också få syssla med forskning, kreativa projekt och vågade försök med nya innovationer.

– Jag skulle gärna delta i försöket med medborgarlön redan för att visa politikerna att medborgarlönen funkar, att den i synnerhet kan hjälpa en del unga att aktivt och kreativt bidra till samhällsbygget. ♦

Johan Bäckman.
Foto: Ari Nykvist.

Därför går populismen hem

För att en politiker med ett uppenbart förenklande budskap och antagonism mot både elit och minoriteter på sitt program ska kunna vinna val måste de etablerade politiska ledarna ha gett populisterna ett utrymme att verka i, och ett folkligt missnöje att utnyttja. Om valet av Donald Trump är uttrycket för en protest går den protesten inte att avfärda som ett uttryck för oupplysta medborgares trots – då just ringaktningen av medborgarna är den grundläggande orsaken till att populismen vinner.

TEXT: MARCUS PREST

Foto: Wikimedia Commons.

Kimmo Grönlund är professor i statskunskap vid Åbo Akademi och ordförande för Finlands valforskningskonsortium. Hans omedelbara reflektion vad gäller Donald Trumps seger i det amerikanska presidentvalet är att det populistiska budskapet tycks gå hem då folk upplever att deras relativa position försämrats. Grönlund säger att Donald Trump bjöd på enkla lösningar som med finländska ögon påminner om en variant av de åsikter och lösningar som landsbygdspartiets **Veikko Vennamo** bjöd på under 1960 och -70-talen när han friade till ”det bortglömda folket” – en retorik som hos oss återkommit med **Timo Soini** och Sannfinländarna.

– De lovar mycket men med väldigt lite konkretion. I Trumps fall var ”konkretiserandet” att globaliseringen tagit jobben. När man håller på på det sättet behöver man en fiende som är ”de andra”, de som avviker – det är alltså de andras fel att det går dåligt. I USA är ”de andra” mexikaner och muslimer. Och man kör ett mantra om att ta ”tillbaka kontrollen” – som om kontrollen försvunnit. Och den kontrollen ska Trump ta tillbaka till exempel genom att säga upp NAFTA-avtalet med Mexiko och även andra internationella frihandelsavtal.

Grönlund frågar sig varför liknande retorik, om än på vissa sätt inte fullt lika vild, går hem även hos oss i Finland.

– Att det går hem i USA går ändå på något sätt att förstå. Där finns inte det skyddsnät som det nordiska välfärdssamhället upprätthåller. Man kan helt konkret hamna ut på gatan om det går dåligt för en och det går att förstå oron och missnöjet hos befolkningen. Men att det även fungerar i Finland och det övriga Norden, hur är det möjligt?

En förklaring Grönlund har är den relativa ställningen för den majoritet som tidigare förväntat sig att vara automatiskt privilegierad blivit sämre. Hit hör till exempel arbetare inom pappersindustrin vars betydelse för landet inte är densamma som tidigare: fabriker har körts ner och flyttat till utlandet med påföljande arbetslöshet och pappersarbetarens otrygga ställning på arbetsmarknaden som följd.

– 1980-talet var den gyllene tiden för den heterosexuella mannen som bestämde. Hos oss är det här nyckeln till att förstå nostalgin som populismen spelar på. Det hör ihop med minnen av fasta skyddsnät, industrijobbets status, och så vidare. Men det är ändå förvånande att populismen går så bra hem här hos oss.

I USA kan man se missnöjet växa samtidigt som den stora majoriteten av befolkningen inklusive kvinnor och etniska och sexuella minoriteter fått det bättre. Men enligt Grönlund innebär det här att de som räknar sig tillhöra majoritetsgruppen börjat uppleva att de fått det sämre.

– WASP:s (vita anglosaxiska protestanter) upplever helt enkelt att de fått det relativt sämre jämfört med sin tidigare status jämfört med minoriteter. Sedan när någon kommer och säger det här rakt ut, tar det fart. Då börjar den tidigare privilegierade majoriteten hitta fiender i minoriteterna. Och då går saker väldigt fort. Det går plötsligt att säga saker i offentligheten som tidigare var helt otänkbara att säga högt, och det går att stämpla hela folkgrupper som skadliga, till exempel muslimer, mexikaner, och så vidare. Jag upprepar mig men en skrämmande aspekt är alltså att allt det här går så väldigt snabbt.

Hur skulle en analys av problemet se ut, och låt oss hoppa från USA till Finland – jag menar: varifrån kommer förutsättningarna för den här sortens populism om det inte enbart handlar om minskningen av industrijobb?

– Om vi pratar om Finland är mitt eget svar att det representativa systemet vi har inte ger folk tillräckliga möjligheter att påverka. Det kan för övrigt också gälla för USA. Och nu då vi i Finland ser ut att få en landskapsreform, som ger oss en helt ny förvaltningsnivå, finns det tyvärr inget intresse hos regeringen att försöka få medborgare med och påverka annat än genom att ordna val.

– Mitt recept är att vi måste bygga vårt medborgarskap på något annat än att enbart delta i val. Till exempel genom att systematiskt ordna diskussioner där slumpmässigt utvalda medborgare får möjlighet att sätta sig in i en fråga och sedan försöka diskutera sig fram till ett beslut. Vi har forskat i det här på statskunskapen under rubriken ”deliberativ demokrati”.

– En av de viktiga skillnaderna i att ha en mera inkluderande metod, jämfört med det nuvarande systemet, är att mera inkluderande metoder har en utbildande effekt. Människor inte så dumma som man lätt kan få för sig om man enbart tittar på vad de ser ut att falla för när de röstar. Men vi kan alla känna oss dumma om vi inte känner att vi har någon möjlighet att påverka.

– En av de viktiga poängerna i det hela är att välfärdssamhället i sig inte hjälpte för att råda bot på populismens möjlighet att förankra sig. Inget land i världen har så små klyftor som vi har och ändå har vi folk som känner sig utanför och proteströstade på Sannfinländarna.

Grönlund nämner de amerikanska forskarna **Bruce Ackerman** och **James Fishkin** som har ett förslag som de kallar *Deliberation Day* – en nationell helgdag några veckor innan nationella val. Då skulle hela folket samlas i sin näromgivning och diskutera de aktuella politiska frågorna inför valet. Röstandet skulle därmed vara mer genomtänkt än i dag. Grönlund har precis avslutat en forskningsvistelse hos **James Fishkin** vid Stanford.

– Vi har ett tätt samarbete och ett gemensamt intresse för att förädla demokratin. Han har genomfört så kallade *deliberative polls* runtom i världen och mitt team har sedan 2006 genomfört flera experiment i samtalsdemokrati i Finland. I *deliberative polls* samlas ett slumpmässigt urval människor för att ta del av information och diskutera ett eller flera politiska teman. Efter diskussionen mäts folks genomtänkta åsikter. Våra samtalsdemokratiska experiment har varit mer kontrollerade och utmynnat i flera internationella referee-artiklar. Experimenten har gjorts i samarbete med kolleger vid Åbo universitet. Vi har även startat Finnish Centre for Democracy Research som är ett samarbete mellan Åbo Akademi och Åbo universitet. Åbo börjar vara en känd plats bland demokratiforskarna i världen, säger Grönlund.

– Det är förstås i och för sig utopiskt att tänka sig att alla potentiella röstberättigade ska delta på det här sättet, och också tanken att folk ska tvingas delta är orealistisk. Men det här skulle fungera som en motvikt till tanken som också framförs på många håll just nu, nämligen att människor överlag är så dumma att vi inte kan lita på demokrati.

Den negativa inställningen verkar gå åt båda hållen. Å ena sidan den som Grönlund redan nämnde, att det finns personer som anser att människor överlag inte ska involveras i beslutsprocessen för att folk i gemen är för okunniga och å andra sidan fenomen som Brexit, där britten röstade sig ut ur EU – något som *delvis* kan förklaras med att en hel del av de som röstade inte räknade med att deras röst skulle ha någon effekt – medborgarna själva hade alltså inget förtroende för den demokratiska processen.

– Brexit ger vid handen att många trodde att de bara protesterat när de röstat för Storbritanniens utträde ur EU. Här är det vi alltså en skillnad i expressivt kontra instrumentellt rösningsbeteende. Väldigt många som röstat för ett utträde ur EU reagerade efteråt med ”herregud – det vill jag ju inte på riktigt” när det gick upp för dem att deras expressiva, alltså proteströstande, hade en instrumentell konsekvens, det vill säga verkliga konsekvenser som innebär att Storbritannien faktiskt är på väg ut ur EU.

En central idé i demokrati är att alla ska ha lika möjligheter och relativt sett samma utgångspunkter att ta sig fram och påverka i samhället, en idé som hänger på att folk känner sig delaktiga i samhället och i det sammanhang där de röstar.

”

Personligen tog jag Trumps seger mycket hårt – att han vann saboterar allt som jag tror på. Det som den tyska sociologen Jürgen Habermas kallat för the *unforced force of the better argument* – att det bästa argumentet vinner helt enkelt genom argumentets kraft stämde inte alls nu.

Kimmo Grönlund. Foto: Marcus Prest

– Det är klart att vi alltid kommer att röra oss med olika grader av inklusivitet. Där vidhåller till exempel forskare som **Robert Dahl** att man måste göra allt för att få alla berörda medborgare att delta i val och i samhällsbygget. Nu säger man att orsaken till att valdeltagandet i Finland gått ner beror på de ökade inkomstklyftorna – med påföljande slutsats att det är inkomstklyftorna man måste åtgärda för att få folk att rösta.

– Men inkomstklyftorna i Finland har inte ökat. Däremot har föreställningen om att de ökat slagit rot. Det är klart att det finns skillnader i vårt samhälle. Men vi hör till de mest jämlika länderna i världen, tillsammans med Island, Norge, Danmark och Slovenien. Och folk kan oberoende av inkomstklyftor ha en uppfattning om att de inte är värda något. Och det är en farlig föreställning, det är när sådana föreställningar är spridda som sådana som Trump, Vennamo och Soini kan komma in.

– Men som sagt, det här med klyftorna i samhället som orsak till lågt valdeltagande och valbeteende är lättare att förstå i samhällen som USA och Storbritannien. Hos oss har vi gratis grundskola, universitet och till och med ett relativt generöst studiestöd, *än så länge* – får man väl säga med nuvarande regering. Och Finland har en hög progressiv beskattning och massiva transfereringar för att utjämna klyftorna. Vi är ett av de mest egalitära samhällena i världen. Varför kommer det här inte igenom?

Grönlund säger att man i och för sig kan hålla med om att den sittande regeringen inte kan kommunicera. Och vad gäller klyftor kan man på den europeiska kontinenten se dem tydligt och oroas även här. Tio-tals miljoner invandrare saknar rösträtt i de stora europeiska länderna. Dessa människor alieneras, deras boende koncentreras till ghetton och man ser kravaller som följd av allt detta.

– Vi borde få alla att känna sig delaktiga och att känna att de har lika värde som medborgare i samhället.

– Personligen tog jag Trumps seger mycket hårt – att han vann saboterar allt som jag tror på. Det som den tyska sociologen **Jürgen Habermas** kallat för *the unforced force of the better argument* – att det bästa argumentet vinner helt enkelt genom argumentets kraft stämde inte alls nu. **Hillary Clinton** är ju en typiskt välargumenterande politiker, medan Trump ägnade sig åt lösa påståenden. Att han kunde få 62 miljoner röster med det sättet – det är verkligen ingen liten sak.

– Trump företräder en bild av ett amerikanskt 1950-tal som många tydligen längtar till. Den tyska statsvetaren **Christian Welzel** har sammanfattat en av paradoxerna i dagens samhälle. Det finns en växande skara moderna utbildade människor som gillar globalisering och ett mångkulturellt samhälle. De är toleranta men tolererar inte intoleranta åsikter och det har spelat Trump i händerna. Patriarkatet som alltid haft makten känner sig plötsligt ”kränkt” av att deras intolerans inte respekterats. Welzel argumenterar tydligt. Varför skulle endast den vita mannen i väst ha rätt till självbestämmande? Alla människor har samma längtan – att få ha kontroll över sitt eget liv. Därför kommer fler och fler grupper att sällas till skaran med utbildning, resurser och makt. Det vi vittnar om är enligt mitt tycke en motreaktion från dem som tappat sin maktställning. Nu måste de demokratiska krafterna anstränga sig för att garantera att auktoritära partier inte får makten. Alla populister är inte antidemokratiska men det finns en tydlig längtan till att begränsa oliktankare och fria medier hos personer som **Erdogan**, **Putin** och Trump. EU har garanterat fred i Europa och det vore en katastrof av rang om de nationalistiska krafterna vann makten i flera europeiska länder.

– Allt *kan* skyllas på finanskrisen. Men som jag tidigare framfört och låt mig säga det igen, det stora dilemma är: Varför lyckas inte ett samhälle som är så egalitärt som Finland förmedla detta faktum till sina medborgare? Landet har bra infrastruktur, är relativt okorrum-

perat, myndigheterna åtnjuter, åtminstone hittills en hög nivå av tillit, det finns gratis och bra skola för alla. Ändå känner en stor del av befolkningen att de inte är en del i det stora samhällsbygget. Och det syns i enorma skillnader i det här landet vad gäller deltagarantalet. Unga utbildade röstar överlagset minst. I riksdagsvalet 2015 röstade 31 procent av 25–34-åringar med grundskoleutbildning. Samtidigt röstade 79 procent av dem med högskoleutbildning i samma åldersklass. Bland samtliga högutbildade i Finland var valdeltagandet 85 procent. Samtidigt röstade 58 procent av dem som endast gått grund- eller folkskola. Och det är de här som Soini och Trump aktiverar. De talar till dem som inte annars röstar. Jag vet inte hur man ska tackla det här förutom på det sätt jag redan nämnde, alltså med att öka folks påverkningsmöjligheter i samhället och få alla att känna sig som fullvärdiga samhällsmedlemmar. Finland behöver mer dialog.

– Och jag anser också att regeringen uppträder farligt arrogant med tanke på valdeltagandesiffrorna vi har. Finlands styrka har hittills varit just inklusiviteten och att man har kunnat känna sig trygg. Med SFP i regeringen har även finlandssvenskarna haft stort förtroende för statsmakten, vilket är unikt för minoriteter i världen. Men det förtroendet kan sjunka nu på grund av regeringens antisvenska politik.

– Och på tal om farligt, för att igen hoppa till USA: Skulle Trump alls vara klok nu skulle han sträcka ut en hand mot Clinton. Hans legitimitet ifrågasätts som bäst och han borde se till att få klyftorna i det amerikanska samhället att bli mindre. ♦

OECD-länderna

Kartan: OECD-länderna markerade i grönt. Ju mörkare grönt desto högre GINI-koefficient och större ojämlikhet.

Tabellen. Finland placerar sig som det femte mest jämlika landet i OECD:s GINI-koefficientranking för år 2014. Oroade röster påpekar att den goda placeringen delvis beror på en tilltagande ojämlikhet överallt i världen, och på att den sittande regeringens politik ännu inte hunnit bita. Samtidigt är det viktigt att påpeka att Finland – oberoende av ovanstående oro – är ett av de absolut mest jämlika länderna i världen.

OECD står för *Organisation for Economic Co-operation and Development*, det vill säga organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling. En stor del av OECD:s verksamhet går ut på att utvärdera den förda politiken i medlemsländerna.

GINI-koefficient: En mättenhet för att utvärdera ekonomisk jämlikhet inom ett land. 0 innebär total jämlikhet, det vill säga att samtliga medborgare har exakt lika stora ekonomiska resurser, medan 1 betyder att en enda medborgare sitter på samtliga resurser. 2014 var genomsnittsnivån bland OECD-länderna historiskt hög (0,318) och den högsta sedan mitten av 1980-talet.

”Människor måste få känna sig delaktiga”

Hillary Clinton sågs som en fortsättning på korruptionen och ett svikande av löften som hållit på i flera decennier. Därför kunde Donald Trump komma in och representera något annat och vinna. Trump representerar en annan berättelse – en nostalgisk berättelse med väldigt lös koppling till verkligheten, men i alla fall ett alternativ till föreställningen om alternativlöshet.

TEXT & FOTO: MARCUS PREST

Data och grafik från OECDs hemsida www.oecd.org.

Enligt **Matias Kaihovirta**, forskare i nordisk historia vid Åbo Akademi, är det med tanke på vad som hänt i USA de senaste 40 åren, såväl kulturellt som ekonomiskt inte en så stor överraskning att **Donald Trump** vann det amerikanska presidentvalet.

Kaihovirta säger att Trump är ett fenomen som är bekant från Europa. Den populism som fört Trump och hans europeiska gelikar till makten har många påfallande likheter, och deras framgång bottenar i den osäkerhet hos stora delar av befolkningen som på ett eller annat sätt drabbats av föregående årtiondets finanskris och avvecklingen av välfärdsstaten som pågått under de senaste fyra årtiondena.

– Idéhistoria är mitt främsta verktyg för att förstå det som sker. En viktig idé för att förstå Trumps framgång är att förstå ”vithet”. Och att förstå hur centralt vithet är i amerikansk politik. Vithet är förstas inte det enda som förklarar Trumps framgång – klass är också en central faktor.

Kaihovirta framhåller att Trump fick elektorat där folk tidigare röstat på **Barack Obama**. Det hör ihop med den utlovade förändring Obama skulle stå för men som inte blev av – åtminstone inte enligt den opinion som nu vände sig mot **Hillary Clinton**. Den opinionen ansåg Clinton vara företrädare för status quo och ”systemet” i sämsta möjliga bemärkelse: Clinton representerar en fortsättning på en politik som är äldre än Obamas presidentskap. Obama kan delvis ses som någon som kommer utifrån ”kärnetablissemangen” – han är inte vit och de saker han ingöt i sina valjare under sin egen kampanj verkade föra på en kurs som ledde bort från den värld som Clinton företräder – vilket för många är Wall Street och bankerna som tog deras hus och de direktörer som fick gå ostraffade för sitt svindleri och sin korruption. Svindlarna belönades dessutom för girighet.

– Det handlar om allt det där och många har påpekat att det också är en genusfråga, vilket det säkerligen delvis också handlar om. Som analytiker i intersektionella perspektiv är jag intresserad av hur olikhet fungerar i olika kontexter och i valet av Trump måste man ta den aspekten i beaktande. I det här fallet är alltså olikheten att Clinton är kvinna.

– Men överlag skulle jag säga att det som valet visar är en vithet som svikits, eller som upplever sig sviken. Den upplever sig ha svikits under de senaste decennierna, och man såg att Clinton skulle fortsätta att svika. Till ”vitheten” hör bland annat föreställningen att om man är vit och har arbete ska man få lönetillägg och bättre villkor med tiden. Den föreställningen har inte infriats.

– När Trump talar om ett ”vi” som svikits menar han alltså vita amerikaner.

Kaihovirta har forskat i maskulinitet och manlighet. I bilderna och föreställningsvärldarna som Trump talade till opererar också manlighet tillsammans med vithet och klass, även om varken ”manlighet”, ”vithet” och ”klass” behöver uttalas explicit för att de bilder Trump frammanar ska handla om just dessa saker.

– Trumps slogan: *”Make America Great Again”* talar direkt med till omhuldade myten om *the self made man*. Tanken är att det ska bli möjligt för den vita mannen att kunna göra sig oberoende och framgångsrik genom sitt eget arbete. Det är också så här Trump presenterat sig själv. Som en slags *self made man*.

Vilket ju är en intressant bild av just Trump att presentera sig som – om man tittar efter visar det sig ju att han har ärvt sina miljarder

och kraschat fram genom finansvärlden som en charlatan med egendomliga projekt snarare än som en entreprenör som verkligen skapar något nytt – säg Teslas Elon Musk eller som en affärsman som verkligen är framgångsrik, som till exempel New Yorks nuvarande borgmästare Michael Bloomberg.

– Det är berättelsen som är det viktiga. Här kommer man in på tanken att den vita arbetarklassen och USA skulle behöva mera upplysning för att se igenom det här, för att inte rösta på Trump. Även om det är sant att majoriteten av hans väljare saknar högre utbildning är jag kritisk till det här perspektivet om att det är upplysning som skulle vara nyckeln.

– Trump representerar en underdogberättelse, oberoende av vad som är sant om honom. Han ses inte som en del av etablissemangen.

Utifrån sett verkar han improvisera – lite som en bra fotbollsspelare: han reagerar på ett sätt som, i just den rådande stämningen i världen fungerar, på samma sätt som en fotbollsspelare i en given situation direkt vet vad han ska göra med bollen. Dessutom verkar Trump helt befriad från att bry sig om anständighet i offentligheten. Men det verkar inte alls säkert att varken Trump eller fotbollspelaren skulle kunna artikulera varför det de gör fungerar.

– Jag tror att den bilden är rimlig, alltså att han reagerar populistiskt framgångsrikt utan någon större plan.

– Det han spelar på påminner om folkhemsnostalgin som Nya Moderaterna i Sverige körde med i mitten av 2000-talet. Vi har i och för sig samma tendens till nostalgi i Finland men välfärdsnostalgin är starkare i Sverige eftersom det 1960-tal, som nostalgin alltså hänvisar till, i Finland inte alls var samma sak som i Sverige. Hos oss var det fattigt och dåligt med möjligheter på 60-talet och arbetskraften flyttade till just Sverige. Den nostalgi Trump refererar till är det amerikanska 1950-talet.

– Men det som Trump, Nya Moderaterna, nu Sverigedemokraterna och hos oss Sannfinländarna och andra populister spelar på är oron och osäkerhet inför framtiden.

Det här är förstås legitima känslor, mantrat har ju under det senaste decenniet varit ”krismedvetenhet” och en bild av hur allt är på väg att rasa samman.

– Jo, men det som populister som Trump gör är att de kopplar oron till nostalgin. I USA handlar det om ett 1950-tals Amerika med hemmafruar, segregation, och ett visst mått av full sysselsättning och ett löfte som fanns då, som gick ut på att varje generation kommer att få det bättre än den förra.

Det här punkteras väl i och med Vietnamkriget och den stora protesterörelsen i slutet av 1960-talet? Och det var väl Ronald Reagan som återerövrade framgångsstoryn igen – trots att den politik han förde var katastrofal för låginkomsttagarna och lade grunden för finanskapitalets hegemoni som vi har idag?

– Fast även vänstern i USA pekar tillbaka på ett förlorat paradiset, även Bernie Sanders gjorde det. Det finns en utbredd nostalgi i USA och i världen i övrigt, verkar det som. Och i den här berättelsen kommer Trump in som den outsider som ska sätta Washington på plats.

”Dränera träsket” – som han själv säger.

– Jo, det är en väldigt klassisk amerikansk politisk bild. Man kan också fråga sig om arbetarklassen har blivit vilsledd? Har de röstat mot sina egna intressen? Jag vet inte. Hur som helst är fenomenet inget specifikt amerikanskt. Man kan hitta samma i Finland. Det vill säga viljan att visa mittfingret åt etablissemangen.

– En viktig sak är att Obamas administration upplevs ha misslyckats

” Jag tror att en stor del av befolkningen ser igenom den ekonomiska politiken, alltså diskrepansen mellan vad som sägs och vad som görs.

med att lösa de här människornas situation och nu använder de demokratin till vad den är till för – alltså att rösta fram förändring.

Hur ska man motarbeta den här formen av reaktioner och populism här i Finland?

– Om man tar det från vänsterhåll: vi har i en längre tid sett ett skambeläggande av de vita arbetarklassmännen vilket måste ses som ett misstag. Som historiker är det intressant att se att dessa samma arbetarklassmän åter spelar en stor roll i valen.

– Det man från vänstern också kritiserat är en hegemonisk maskulinitet. Det är en kritik som kanske fungerar på män som faktiskt har makt. Men det är inte nödvändigtvis de här människorna som män i gemen vill leva upp till eller har någon som helst kontakt med ens i sin föreställningsvärld. Det är inte dryga fondchefer som är idoler, det är inte dem som män i gemen vill stöda.

– Snarare är det personer som Alexander Stubb och Sauli Niinistö som fungerar som ett slags förebilder – och där fungerar inte makthegemonin på samma sätt i berättelsen. Det är de här presterarna man vill identifiera sig med – och det är inte samma sak som en maktklubb. Man kunde även kanske dra in Hjallis Harkimo. Han representerar också ett slags *self made man* som män utan makt attraheras av.

Å andra sidan röstar folk på Timo Soini.

– Nej, Soini är inte samma sak, inte en bild av framgång som en Alexander Stubb. Men Soini kan till exempel slänga käft med vem som helst. Vilket uppskattas. Just ett slags trots mot makthegemonin.

Om man håller sig till bilderna av hur dessa män presenteras så är kanske en nyckel i oföreställdheten som är viktig. Även om Soini pratar en massa strunt och till exempel i sin blogg (”Ploki”) med sitt förjordligande av komplexa ord som får honom att låta ansträngt lantlig, eller vad man nu ska kalla det, på samma sätt som George W Bush började låta helt annorlunda inför presidentvalet 2000 jämfört med den Harvardmänniska han lät som så sent som 1996, är man ändå benägen att tro på Soini när han står och återkorv eller sitter och tittar på travet. Man får känslan av att det är något som stämmer överens med vem han är. Det finns en kontakt där. När en hel del andra politiker klär sig i vindtygsdräkt och ska äta korv inför pöbeln ser de flesta antagligen instinktivt igenom det. Man ser att människan klätt ut sig till en av ”oss” och vad den människan verkar tro att detta ”oss” tilltalas av är något slags iscensatt vanlighet som väl för de flesta måste upplevas som en ren förolämpning. Jag förenklar men för att få fram en poäng.

– Det finns en parallell till Trump i just det där. Han upplevs verkligen vara just så där vulgär som han i kampanjen presenterade sig som. När han gör bort sig blir han bara populärare eftersom det är inför etablissemangets normer han gör bort sig. Och det finns dessutom mycket i det han har som många andra tycks vilja ha. Det vill säga ett slags anseende, pengar, framgång, vacker fru, vackra kvinnor, och han försöker inte alls dölja det.

– Om man vill se på vad annat i Finland som respekteras så är det frispråkiga bergsråd. Ledare som ”lägger fram realiteterna”. Gamla brukspatroner och företagsledare invann stor respekt hos arbetar-

na, på samma sätt som manliga finansministrar, till exempel Gunnar Sträng i Sverige eller finansministeriets långvariga statssekreterare Raimo Sailas, för att de var auktoritära och visade var skåpet skulle stå. De var män som ansågs våga ta ansvar, för att de såg till helheten och ansågs agera paternalistiskt framom individualistiskt.

– Och man ska inte underskatta hur mycket bilden som presenteras betyder. I det finländska presidentvalet 2012 röstade många socialdemokrater och folk i den traditionella vänstern på Sauli Niinistö, en person som i andra fall utmålades som klassfiende. Och det berodde mycket på att Pekka Haavisto representerade något som inte går ihop med den sortens man som dessa väjare själv ser sig som. Att Haavisto är gay är naturligtvis en faktor som inte gick för sig för de här männen.

– Det är till exempel talande att socialdemokraten Esko Seppänen röstade på Niinistö. Argumentet var väl ungefär att ”ekonomiska realiteter” går före allt annat.

– Just nu är det hos oss intressant att se hur två vänsterpartier försöker möta populismen. Socialdemokraternas Antti Rinne försöker vara en slags ”*äijäfeministi*”, en version av Timo Soini men med andra värderingar.

– Vänsterförbundets Li Andersson försöker däremot hålla sig till sakfrågor. Hon försöker aktivt argumentera mot sannfinländare och hon försöker visa dem att de röstar på sina egna klassfiender och mot sina egna intressen.

– Men jag ser inte att hon kan bygga upp en folkrörelse som leder till en vänsterns ”jytty”. Hennes image går för starkt emot den etablerade berättelsen om hur makt, manlighet och framgång ska se ut. Det här säger jag även om jag själv sympatiserar starkt för det Li Andersson talar för och hennes sätt att möta folk med argumentation istället för slängiga fraser.

Kaihovirta säger att vi lever i en tid av oro och arbetslöshet som bland annat beror på att den tunga industrin försvunnit och fortsättningsvis försvinner. Och många människor har sin egendom låst i sin bostad – och på landsbygden har dessa bostäder tappat sitt värde. Och på grund av det allmänna klimatet både hos oss och i världen, är populismen, det vill säga säljandet av enkla lösningar på komplexa problem en ständig fara.

– Det som måste hända är att vi får en vändning i den ekonomiska politiken, en vändning som får samhället att fungera så att människor känner sig delaktiga.

– Och det är viktigt att se att de som skambelagts aldrig har varit riktigt privilegierade. Och nu då de i alla berättelser dessutom framstår som riktiga *losers* när deras jobb också försvunnit fortsätter man med att skambelägga samma människor.

– Nu har vi pratat mycket män. Det är intressant att många amerikanska kvinnor också anser att de inte kan rösta på Clinton. Och hos oss finns det också många kvinnor som stöder Sannfinländare som ju inte kan framställas som progressivt vad gäller kvinnors roll i samhället.

– Jag menar vad gäller jämställdhet: jag har inte ingående sett på Sannfinländarna men jag såg deras nyligen utkomna pamflett om män och kvinnors roll som i mycket tycks gå ut på att ”kvinnorna ska få tillbaka till sina traditionella roller.” Den traditionella rollen verkar vara den att kvinnan ska vara hemmafru. Den sortens hemmafruar återfinns historiskt bara hos vissa välbärgade borgerliga familjer hos oss i Finland. Men det är ju inte dessa borgerliga familjer som är Sannfinländarnas väljare.

– Mot det här finns bilden av ”självständiga finska kvinnor” – och det finns ändå en gnutta stolthet i jämställdheten som vi har i landet. Och det kan vara svårt för Sannfinländarna att få med sig kvinnor om de fortsätter på det inslagna spåret.

Matias Kaihovirta.

Om vi håller oss i Finland ännu – varför tror du att vi röstar som vi gör?

– Till att börja med tror jag att en stor del av befolkningen ser igenom den ekonomiska politiken, alltså diskrepansen mellan vad som sägs och vad som görs. Då är alltså frågan varför röstar man inte på alternativ?

– Men då måste man komma ihåg att både Juha Sipilä och Soini gick till val med att säga att vi inte behöver nedskärningar. De framstod alltså som alternativ till den förda ekonomiska politiken. Men direkt Sipilä och Soini kom till makten ändrade det. Och nu är den politik de för en våt dröm för Samlingspartiet. Det här är farligt för förtroendet för politiker och politiken överlag.

– Den stora berättelsen vi har nu är ”globaliseringen” som tvingar oss till alla möjliga nedskärningar. Och parallellt med globaliseringsberättelsen har vi ”företagarberättelser” som är framgångsberättelser och samtidigt en omskrivning av medborgarskapet som går ut på att vi alla är små företagare i samhället.

– Vad man ska göra åt det här är svårt att svara på. Man har ju gång på gång kunnat visa vad globaliseringen har inneburit för samhällen, och vad som händer då trygghetskravet är förbisett.

– Och vad det gäller berättelser är det viktigt att inte underskatta nationalismens roll. I och för sig talar vi nu i Finland mera om det nordiska samarbetet, som är en motvikt till resten av Europa och världen.

– Men ett grundbekymmer är att det saknas solidaritet i den förda samhällspolitik. Det ser man på kommunalnivå i hur man resonerar och skär ner. Och det är i sådana tomrum i kombination med allmän ekonomisk nedgång som det finns utrymme för farliga populister. ♦

Unga utbildade röstar överlagset minst.

I riksdagsvalet 2015 röstade 31 procent av 25–34-åringar med grundskoleutbildning. Samtidigt röstade 79 procent av dem med högskoleutbildning i samma åldersklass. Bland samtliga högutbildade i Finland var valdeltagandet 85 %. Samtidigt röstade 58 % av dem som endast gått grund- eller folkskola.

I vilken mening existerar matematiska tal?

Sedan 1800-talet har det för yrkesmatematiker blivit allt osäkrare vad matematiken handlar om. Matematikens filosofi uppstår för att försöka tackla frågor inom matematiken som matematiken inte själv kan svara på. Ett sätt att närma sig frågor om i vilken mening matematiska objekt existerar är att se på hur dessa konkret används.

TEXT & FOTO: MARCUS PREST

Filosofin och matematiken sägs ha en gemensam fader i **Thales**, som levde cirka 500 år f.Kr. I den tidiga filosofihistorien var filosofer ofta bevandrade i matematik, och under de senare århundradena var matematiker och naturvetare ofta bevandrade i filosofin – det fanns heller ingen skarp åtskillnad: vetenskapsmän var inte specialiserade på samma sätt som idag.

Under 1800-talet blir det för de flesta naturvetenskapare allt klarare vad föremålet för deras ämne är, medan det för matematikerna går tvärtom: det blir allt oklarare vad matematik handlar om. Frågor som ”vad är ett tal?”, ”vad är ett reellt tal?”, ”vad är ett naturligt tal?” är frågor som matematiken inte internt verkar kunna svara på.

I början av 1900-talet upptäcks även *Russels paradox* som visar att abstraktionsprincipen ger upphov till motsättningar inom mängdteorin. Abstraktionsprincipen är en av grundprinciperna i *mängdteorin*, som i sin tur är en av grundbultarna i *den rena matematiken*. En miss-tänksamhet mot matematiken breder ut sig i de vetenskapliga kretsarna: kan man lita på matematiken?

– Det är oklart om det tvivlet hade någon praktisk påföljd, men det uppstår ett behov att utreda vad Russels paradox och andra matematiska paradoxer handlar om, säger **Kim Berts** som nyss disputerat för sin avhandling i matematikens filosofi vid Åbo Akademi. Avhandlingen heter *The Certainty of Mathematics: A Philosophical Investigation*.

– Istället för frågor om säkerheten i matematiska resultat börjar diskussionen handla om vi kan ha en objektiv och giltig kunskap om matematiska objekt. Onödigt ofta försöker man svara på de här frågorna på matematisk väg. Istället finns det en mera fruktbar diskussion om relationen mellan ett matematiskt problem och ett filosofiskt problem.

Kim Berts har jobbat på sin avhandling i tio år. Av de åren jobbade han ihållande de fem–sex första åren, medan han under de sista fyra åren jobbade på heltid som lärare i filosofi och matematik i Vasa gymnasium.

– Det betyder att tankarna hunnit mogna – för nu blev det långa perioder av lärarjobb då jag inte alls tittade på avhandlingen, och då jag sedan öppnade den på nytt kunde jag se på texten med nya ögon. Jag kunde kanske annars ha blivit färdigt om jag skrivit med våld. Men jag tror inte att det hade blivit lika bra i så fall.

I jobbet som lärare i filosofi och matematik säger Kim Berts att han tvingats uttrycka saker på ett sätt som folk kan förstå. Särskilt filosofi-

undervisningen har varit nyttig eftersom man tvingas uttrycka idéer och tankar och diskutera dem med folk som annars inte har en koppling till filosofin. Gymnasieeleverna är en rätt svårflirtad publik.

Finns det en särskild koppling mellan filosofi och matematik – jag menar en koppling som skiljer sig mellan kopplingen mellan filosofi och alla andra ämnen?

– Ja och nej. Nej på det sättet att det finns filosofiska frågor som rör matematiken och sträcker sig utanför den. Den relationen har väl filosofin till alla ämnen. Relationen mellan matematiken och filosofin är speciell på det sättet att båda sysselsätter sig med abstrakta resonemang.

Ett matematiskt problem är till exempel: $55 + 19 = ?$ Ett sätt att angripa problemet är med algoritmen ”uppställning”. Ett helt annat typ av problem är att undra över vad ett tal är.

– Matematiska problem kan till exempel ha ett delmoment i att bestämma vilken metod som fungerar bäst för det aktuella problemet. Och det kan vara svårt att lösa matematiska problem, men det står oftast klart att man gjort det när man gjort det, och det är tillfredställande klart och tydligt. När det gäller forskningsmatematik, som jag inte sysslat med, är det kanske annorlunda.

– Vad gäller den andra typen av problem, det vill säga filosofiska problem inom matematiken, finns det ingen metod att använda som är analog med de vi har inom matematiken men inte heller med de vi har inom naturvetenskaperna.

– Men det lustiga med filosofiska frågor om matematiken är att alla kan ge ett svar, till exempel på frågan vad ett tal är. Och vad gäller matematisk säkerhet kan man ju säga att vi kan ”bevisa” att resultaten är säkra. Problemet är att de svar man kan komma på knappast utan vidare ger någon tillfredställelse på ett djupare plan. Och det är filosofins uppgift att gå in på ett djupare plan och försöka förstå vad det är för frågor vi har att göra med.

Inom filosofin finns inte någon särskild metod för att angripa de filosofiska frågorna som gäller matematiken och inte heller något studieobjekt att vända oss mot för att få ett svar på de filosofiska frågorna gällande matematiken. Risken är att vi börjar spekulera och tappar kontakten med vad vi arbetar med. Man kan tappa sinnet för vilket värde ens spekulationer har.

” Vad gäller den andra typen av problem, det vill säga filosofiska problem inom matematiken, finns det ingen metod att använda som är analog med de vi har inom matematiken men inte heller med de vi har inom naturvetenskaperna.

– Istället kan man ta ett steg bakåt och fundera på i vilket sammanhang matematiken vid ett specifikt tillfälle används och vad man förväntar sig att den ska uträtta.

Det låter som att vi nu närmar oss Wittgenstein?

– Ja. Han lägger ju grunden för en viss typ av matematik filosofi under början och mitten av 1900-talet. Man kan angripa problemen med att studera hur tal och säkerhet verkligen används där de används. Vad är det som tas för givet när man använder dem? Vad tal och vad säker-

heter är, avslöjas alltså i den konkreta användningen av matematiken. När vi använder matematiken för att säga mäta vinklarna i ett veranda-bygge finns det ingen plats att ifrågasätta själva matematiken. Det skulle vara en märklig ansats.

– Det här sättet att skifta perspektiv ger inget slutgiltigt svar på ”matematiken är säker för att?” men genom att filosofiskt granska den konkreta användningen av matematiken förstår man bättre vad ett tal är. Jag kan till exempel inte komma på en enda situation där jag skulle tvivla på att $2 + 2 = 4$. Däremot kan man ge mig en lång serie tal som jag ska addera och jag är inte längre lika benägen att låta mitt liv hänga på att jag har rätt om jag inte till exempel får kolla många gånger att jag inte gjort ett misstag. Men det jag är ängslig för är alltså inte ett misstag i matematikens lagar utan i hur jag själv räknat – möjligheten att jag har slarvat, är till exempel en möjlig källa till oro.

– Jag tycker att man kan säga att matematiska tal existerar utan att det i sig är filosofiskt problematiskt. Men jag vill själv inte påstå det som en filosofisk tes, för då blir det problematiskt. Men i vilken mening existerar de? Jag kan inte ge dem en adress, alltså säga var de existerar. Vad det innebär att ett tal existerar får vi bäst reda på genom att se på vilket sätt vi använder tal i matematiken – och det förefaller inte kräva att de existerar som någon form av abstrakta objekt. ♦

Två viktiga herrar ur 1900-talets matematikhistoria

David Hilbert (1862–1943)

Matematiker. Lade år 1900 fram en lista på 23 olösta matematiska problem (Hilbertproblemen) – varav idag nio är lösta och ytterligare åtta av dem anses ha delvis accepterade lösningar, ett anses ha bevisats vara olösligt, fyra anses vara för oprecisa för att någonsin kunna lösas och två är fortfarande genuint olösta. Problemen och arbetet med att lösa dem anses ha haft en stor betydelse för 1900-talets och vår samtida matematik.

Hilberts ambition var att axiomatisera hela matematiken vilket innebar början för den formalistiska filosofin. Att axiomatisera matematiken betyder att man bygger ett matematiskt system där alla begrepp och deras betydelser är bestämda på förhand – det här är jämförbart med att konstruera teorier inom logiken, vilket i sin tur kan liknas vid skapandet av ett låst maskineri som används för problemlösning.

Kurt Gödel (1906–1978)

Logiker. Gödels ofullständighetssatser anses omkullkasta Hilberts axiomationsprojekt genom att visa att Hilberts axiomatisering av aritmetiken (grunden i den klassiska matematiken) kräver ett oändligt antal axiom. Ofullständighetssatserna används på håll för att visa att så kallad maskinintelligens eller artificiell intelligens är omöjlig på de premisser den just nu bygger på – och också för att visa att den mänskliga intelligensen eller det mänskliga medvetandet inte går att reducera till axiom. Andra menar att den kritiken är ett missbruk av ofullständighetssatserna.

Matematiken och matematikfilosofin är skilda verksamheter

När matematikfilosofin är fjärrad från den matematik som yrkesmatematiker jobbar med finns det, liksom hos de andra vetenskaperna, en plats för filosofer att komma in och överbrygga splittringen i det akademiska fältet.

TEXT & FOTO: MARCUS PREST

För det första är det viktigt att hålla isär matematik, filosofi och matematikens filosofi, säger **Patrick Sibelius** som är verksam som universitetslärare i datavetenskap vid Åbo Akademi. Han har en gedigen bakgrund inom både matematiken och filosofin.

– Det finns en hatkärlek mellan matematiker och filosofer. Så var inte fallet långt tillbaka i tiden under antiken. Matematiker vet att filosofi har en betydelse för ämnet och filosoferna har sedan cirka hundra år tillbaka funnit att matematiken har en central roll för dem. Men i modern tid är få filosofer goda matematiker och få matematiker goda filosofer. Matematikfilosofer finns därför i ett slags ingenmansland.

Matematikens filosofi har utvecklats till ett eget ämne som har en plats inom filosofin. Det här började ske efter att matematikers och filosofers gemensamma ansträngningar kring förra sekelskiftet hade gett matematiken dess nya moderna grundvalar. Den moderna analytiska filosofin är ett barn av detta samarbete även om det inte syns i dess mera senfödda efterkommande.

Matematikfilosofin är bland många filosofer starkt influerad av **Ludwig Wittgensteins** kritik av matematikens nya grundvalar. För yrkesmatematiker har detta bidragit till att fjärma matematikfilosofin från själva den matematik som matematiker arbetar med. På samma sätt har ju vetenskapsfilosofin utvecklats till ett område som har rätt lite relevans för vetenskaperna och vetenskaperna själva.

– Det här fenomenet att nya akademiska discipliner avknoppas och isolerar sig förekommer över hela det akademiska fältet. Men samtidigt hoppas man ju att just de olika vetenskapernas, och matematikens, filosofier borde bidra med att överbrygga den tilltagande splittringen inom det akademiska fältet. I bästa fall borde dessa filosofer kunna ha en mycket viktig roll.

– Det finns interna problem inom matematiken som ofta måste förbigås av yrkesmatematikerna själva. Det gäller problem av begreppslig natur som inte bara går att lösa med bevis och beräkningar. Å ena sidan innehåller matematiken formalismer med klara regelverk för mekanisk (automatisk) behandling av symboler. Å andra sidan innehåller matematiken mera obestämda regler och vanor för hur formalismerna skall förstås och användas i olika fall.

Den kris inom matematiken som vid senaste sekelskiftet gav upphov till matematikens moderna grundvalar införde för det första *formell logik* (och abstrakta prototyper av datorer) för behandlingen av symboler och, för det andra, *mängdlära* för behandling av alla slags matematiska strukturer. Den sammanbindande teorin för

Patrick Sibelius.

tolkning och användning kallades *modellteori*. Skapandet av dessa tre grundpelare inom matematiken innehöll idéer som i en allmänare form också fanns inom filosofin.

– Den klassiska matematiken hade råkat ut för krisen efter att den hade stött på problem med begreppet oändlighet. Oändlighet behövs för att man uppfattar att till exempel en linje består av oändligt många punkter eller att en följd av tal kan tänkas fortsätta i det oändliga. Man anser allmänt att problemen med oändlighet har lösts tack vare de nya grundvalarna.

I viss mening är frågor om matematiska objekts status också en kulturell fråga, säger Sibelius. Frågan om vilken verklighet tal och abstrakta mängder existerar i är en typisk västerländsk frågeställning som har motsvarigheter i hur vi ser på världen och på oss själva.

– Med upplysningen och delvis redan med renässansen kom ett slags mekanisering av världen, av våra föreställningar och av oss själva. Den har inte bara med naturvetenskapernas frammarsch att göra utan även med matematikens.

Jag läser ”mekaniseringen” av människan som ett uttryck för något beklagligt – läser jag dig rätt?

– Jo, definitivt beklagligt om det gäller människan, samhället och kulturen. Mekanisering bör naturligtvis inte bli ett slags ideologi för samhällsbygge och inte en livsåskådning. Mekaniseringens plats är inom metodiken, i bevisande och i beräkning. Inte ens matematiken är rent mekanisk.

På grund av reduktionismen?

– Ja, just på grund av reduktionismen som gör att mekaniseringen tillämpas långt utöver sina egentliga gränser. ♦

Det är 45 år sedan den första nätmasken skapades, och trettio år sedan det första viruset för PC. Dataskyddstillverkaren Panda Labs meddelade år 2014 att den hittat 75 miljoner olika sabotageprogram. Från att ha varit en lek har skadlig kod blivit en stor kriminell affärsverksamhet, som går hand i hand med att nätet växer och information blivit en enorm business.

TEXT: NICKLAS HÄGEN

Den nya oljan

Under den sista veckan av sommarens semester började mitt Facebookflöde annonsera om psykoterapi och hjälp att sluta dricka. Även om jag inte kände något omedelbart behov av dessa tjänster där och då, kan jag se på vilket sätt reklamen var riktad till mig.

Under semestern hade jag checkat in på en restaurang, fotograferats av en kompis på en festival och skrivit att jag "äter öl" med min far på pontonen som går skytteltrafik i Aura å här i Åbo under somrarna. Jag delade också Bo Anderssons (strålande) version av Tove Janssons dystra "Höstvisa" och nämnde något om att semestern tar slut. Facebooks algoritmer drog sina egna slutsatser.

Data har kallats den nya oljan. Den riktade reklamen är bara ett tecken på hur allt vi berättar om oss själva och hur vi beter oss på nätet är information som någon gör pengar på – om inte direkt genom att sälja till oss, så genom att kränga informationen till någon som gör det.

– Hur är det möjligt att Facebook, Google och alla andra tjänster vi använder gratis kan skapa en omsättning på miljarder euron? Som användare är vi inte deras kunder, vi är produkten. Allt vårt beteende på nätet, till exempel de data vi söker, sidor vi läser och de appar vi använder, samlas och utnyttjas av reklambyråer som i sin tur gör pengar på det. Och det finns massor av dem, säger **Ranjita Pradhan**, färsk diplomingenjör i Networked Systems Security vid Åbo universitet.

Många webbsidor samlar information om sina användare. Vanligtvis görs det genom att registrera IP-adresser – den plats datorn kopplar upp till nätet ifrån – eller genom att på användarens dator spara cookies, det vill säga små filer som skickar ut information om information om användaren, till exempel hans preferenser gällande layout eller fontstorlek, mellan olika sessioner på en webbsajt. På det här sättet behöver denna information inte lagras på själva webbservern eller matas in på nytt för varje ny session. Med hjälp av informationen kan man sedan till exempel förbättra hur webbsidorna fungerar eller utveckla sin affärsverksamhet.

Men informationen kan också användas till att skapa en profil av enskilda besökare som kan bli rätt detaljerad.

– De analyserar mina data och behandlar dem så att jag får bättre service tillbaka, anpassade annonser och så vidare. De skulle säga att de gör våra liv bättre, men den här informationen är guld värd för många företag och man kunde tycka att användaren borde få betalt för den, säger Pradhan.

Gråzoner

Många webbsidor meddelar idag att de sparar cookies. Sådana kan programmeras på många sätt och exakt vilken information de skickar tillbaka till de sajter som skapat dem eller till en tredje part, förblir ofta oklart. En orsak är att de kan vara krypterade. En annan är användaren: nästan ingen läser igenom avtalen innan de godkänner dem.

– Vi läser dem aldrig för de är för långa. Men så här samlas information för dataanalys eller så kallad datautvinning, där man söker beteendemönster med hjälp av effektiva algoritmer, säger Pradhan.

I informationsinsamlingen rör sig många av de företag vi vanligen litat på i gråzonen för vad vi själva kanske tycker är vår privata sfär. Eftersom det under de senaste åren funnits en hel del rättsprocesser om informationen som samlas in, har företag och serviceproducenter för att hålla ryggen fri börjat be om vårt godkännande. Varken lag eller konsument verkar riktigt hänga med. Vi godkänner och klickar vidare utan att läsa.

– Att till exempel Googles Gmail samlar information om innehållet i e-posten dess användare skickar är kanske inte klart för alla. Ännu mindre att man samlar information också om mottagaren av e-posten, även om denna inte använder Gmail, säger Pradhan.

Och det är förstås inte bara Google. Instagram förbehåller sig rätten att använda de bilder användaren lägger upp och LinkedIn att använda informationen vi fyller i om våra karriärer, för att ta ett par vardagliga exempel.

Ett av de mera extrema exemplen är de nya, "smarta" tv-apparaterna som kommer med både kamera och mikrofon. Åtminstone Samsung har anklagats för att använda kameran till att identifiera vem som tittar på tv och banda röster.

Ett urval skadlig programvara

- **Virus:** Skadlig programkod som kan kopiera sig och/eller sprida sig. Kräver att programmet kopieras från en dator till en annan för spridning, och skickas därför ofta ut som bilaga i e-post, till exempel i ett textdokument, så att programmet körs när bilagan öppnas. Beroende på viruskoden kan den infekterade datorn nu visa konstiga meddelanden, förstöra data, lagra uppgifter och skicka dem till en bestämd mottagare, skicka spam, användas i nättackor mot olika mål och så vidare.
- **Trojaner:** Som namnet avslöjar är det ett program som utger sig för att vara ett annat. En ulv i fårakläder som till exempel kan spionera på användaren, eller i användarens namn utföra betalningar eller skicka skräppost.
- **Bakdörrar:** Bakdörrar är "luckor" som ger tillgång till mjukvara eller hårdvara, och de kan vara implementerade (avsiktligt eller oavsiktligt, på grund av bristfällig design) som mjukvara eller hårdvara.
- **Ransomware:** En nyare form av utpressning. Den skadliga programvaran låser användarens dator eller blockerar tillgången till vissa filer, till exempel genom att kryptera dem. För att användaren ska få tillgång till dem på nytt kräver hackern pengar, och låter i värsta fall bli att öppna filerna trots betalning.

- **Internetmask:** Sprider sig av sig själv, utan att, som virus, aktiveras av datorns användare. Maskar utnyttjar säkerhetshål i mål-systemet. De sprider sig ofta för själva spridandets skull, men de kan också installera bakdörrar som kan användas för att ta över den infekterade datorn. Dyliga datorer har använts för överbelastningsattacker.
- **Keyloggers:** Program som registrerar vilka tangenter som trycks ned. På det här sättet kan man till exempel lista ut lösenord, bankkoder eller kreditkortsnummer. Installeras vanligen genom en trojansk häst, men kan också användas lagligt av till exempel arbetsgivare för att spionera (ja, redaktionen står för det ordet) på vad de anställda skriver eller vilka sidor de surfar på.
- **Nätfiske:** Är visserligen snarare så kallad social engineering (på svenska används termen social manipulation) än direkt programvara. Man "fiskar" efter känsliga uppgifter som lösenord eller bankkoder genom att skicka e-post där man utger sig för att vara någon annan, till exempel en banktjänsteman eller en vän. På senare tid har meddelandena blivit allt mer personligen utformade, så kallad spjutspetsfiske, eftersom detaljer om oss blivit lättare att få tag på via nätet, eller för att målgruppen består av personer i högt uppsatta positioner, experter på ett system eller liknande. ♦

Vilket i sin tur för oss till att nästan var och en av oss dagligen går runt med en mobiltelefon på fickan. Där finns både kamera och mikrofon, som går att koppla av och på utan att användaren är medveten om det. **George Orwells 1984**-scenario, där någon sitter bakom en skärm eller högtalare och lyssnar, är för resurskrävande, men röst-, bild- och textanalysprogram har precis som processorkapaciteten utvecklats enormt. I vilken utsträckning dessa program används och vad det i så fall betyder för individens integritet och säkerhet, vill vi inte desto mera spekulera i.

Allt det här låter som en spions dröm, men det är väl bara paranoia?

– Vi behöver vara skeptiska och lite paranoida. Den som inte är paranoid i kodvärlden klarar sig inte, säger Pradhan.

Det kriminella då?

Cookies är fullt lagliga och installeras med användarens samtycke, även om man kanske inte alltid är medveten eller intresserad av vad det är man samtycker till. De innehåller endast sådana data som ändå finns på webbservern eller som användaren själv har gett vid något skede. Det som räknas som skadlig programvara är snarare sådant som gör intrång på din dator eller mobiltelefon för att sabotera dess funktion eller, också i det här fallet, samla information. Det kan vara till exempel maskar, virus, trojaner, annonsprogram eller spionprogram.

Annamari Soini, lektor i datateknik vid Åbo Akademi, handledde Pradhans magisterarbete som del av ett samarbete mellan universiteten. Hon säger att man noggrant behöver tänka över vilka appar man ger åtkomst till kamera, platsinformation eller dylikt.

– Sakernas internet, IoT (*Internet of Things*), medför nya risker, eftersom systemen ingalunda ännu är lika väl skyddade som äldre system där vi känner till riskerna bättre. Vill man riskera att en hackare får tillgång till vår köksspis eller bastuugn? En insulinpump med en sensor som skulle mäta blodssockret kontinuerligt och dosera medicinen därefter är en trevlig idé, men om man kopplar den via nätet till en läkare som kunde följa läget och vid behov modifiera doseringen kan följderna bli fatala ifall en hackare bryter sig in i systemet och tar kontroll, säger Soini.

Skadlig programvara för kanske tankarna till ensamma hackers eller maffiagång, men det är ofta en villfarelse. Till exempel gick Check Point Software Technologies i somras ut med att man sparat viruset HummingBad till det cyberkriminella gänget Yingmob, som arbetar sida vid sida med ett lagligt kinesiskt reklamanalysföretag och delar deras resurser och teknologi. HummingBad hade smittat 85 miljoner Androidtelefoner runtom i världen, och inbringade upp till 270 000 euro per månad i reklamintäkter.

Med våra data som handelsvara har sabotageprogrammen skrivna för datorer förändrats.

– Säkerhetsfrågor brukade vara att man läser ner någons dator, eller gör en så kallad *denial of service*-attack som hindrar normal användning av datorn. Det var ett maktspel. Hackaren visade sin styrka, svarade på en utmaning, uttryckte att hen kan komma åt användaren eller göra saker bättre än andra. Idag är pengar den stora drivkraften bakom, säger Pradhan.

Data och information används inte bara för handel och reklam. Den cyberkriminella världen är betydligt bredare och innehåller också till exempel företagsspionage, bedrägeri, utpressning samt regelrätta stölder från banker och enskilda individers bankkonton och kreditkort.

– Ett växande fenomen är *ransomware*, som till exempel krypterar dina filer och kräver betalning för att dekryptera dem. I dagens läge kan man följa betalningar som gjorts med ett kreditkort, men ifall den

” Att hålla en kurs om hur man skriver antivirusprogram innebär alltid ett etiskt problem: vi kan inte lära ut detta utan att samtidigt visa hur man skriver virus. Det samma gäller motattacker mot alla slags sabotageprogram

digitala valutan bitcoin vinner terräng kan det bli omöjligt att spåra betalningarna och detta fenomen kan bli mycket vanligare, säger Soini.

Branschen har skapat en egen ”svart” serviceekonomi. Till exempel blir så kallade *exploit kits*, färdiga verktyg för sabotageprogram som säljs av hackers, vanligare. Säkerhetsföretaget Trustwave har till exempel beskrivit hur det ryska gänget RIG genom att hyra ut sina *exploit kits* för kortare tider genom en enskild gren av nätverket kan tjäna upp till 90 000 dollar i månaden.

Datasäkerhetsföretaget McAfee uppskattar att cyberkriminalitetens kostnad för den globala ekonomin ligger på mellan 375 och 575 miljarder dollar per år. Siffran har sagts vara mycket överdriven, men det som gör den så stor är enligt McAfee industrispionaget – som enligt vad hackern **Edward Snowden** visat ibland är statsstött.

Andra verkar komma till liknande resultat som McAfee. Det brittiska försäkringsbolaget Lloyd’s uppskattade att skadorna från cyberattacker och hackningar kostar företag runt 400 miljarder årligen. Juniper Research uppskattar att kostnaderna kan stiga till 2,1 biljoner år 2019. Samtidigt växer datasäkerhetsmarknaden, som enligt Gartner i fjol låg på 77 miljarder dollar och antas växa till 170 miljarder till år 2020.

Sabotageprogram används till och med i krigsföring. Att Iran inte lyckades skydda sitt atomprogram från amerikanska och israeliska säkerhetstjänster ger en antydning om hur lätt det måste vara för någon som är riktigt skicklig att bryta sig in på en vanlig hemmادator. Något säkert skydd finns inte.

– Antivirus skrivs så att man matchar koden enligt mönster som funnits i skadlig programvara man tidigare hittat. Därför ger de många gånger falskt alarm, säger Pradhan.

– Antivirus är alltså snarast ett försvar mot vad som redan gjorts. Om man tänker att skyddet ska vara hundra procentigt måste man tänka från hackarens perspektiv, alltså utifrån vad de kanske kommer att utveckla. Det kan man inte veta.

Soini tillägger att det här skapar utmaningar för utbildningen.

– Att hålla en kurs om hur man skriver antivirusprogram innebär alltid ett etiskt problem: vi kan inte lära ut detta utan att samtidigt visa hur man skriver virus. Det samma gäller motattacker mot alla slags sabotageprogram, säger Soini.

Program skapas idag oftast av att kombinera moduler som finns lagrade i databaser, färdigt skrivna för olika funktioner man vill att programmet ska ha. Säkerhetsarbetet består därför i hög grad i att identifiera svagheter i koden.

– Säkerhet har blivit en viktig del i utvecklingen av mjukvara. Eftersom man idag kan googla kod och kopiera den, är mängden tillgänglig kod miljontals på miljontals med rader. Och ju mera kod det finns, desto mera sårbarheter, felaktigt skriven kod och kryphål finns det. Att lära sig skriva säker kod är därför mycket svårt. Du behöver på riktigt veta vad som händer, säger Pradhan.

Ranjita Pradhan skrev sitt diplomarbete inom ett samarbetsprojekt mellan ämnena vårdvetenskap vid Åbo universitet (TY) och inbyggda datorsystem vid Åbo Akademi. En del av det praktiska arbetet skedde vid Åbo universitetscentralsjukhus där man för tillfället håller på och digitaliserar processerna för medicinering och administration. Pappret ska bort, eller åtminstone kraftigt minskas.

I och med att datorerna är uppkopplade i nätverk och till internet uppstår säkerhetsfrågor om hur man skyddar patientinformationen.

– Om nätverket störs eller applikationsutvecklingen i sig är osäker kan det leda till dåliga konsekvenser. Jag gjorde en analys av säkerhetsbehovet, vilka säkerhetsåtgärder som behöver tas före och medan man gör applikationen, säger Pradhan, som för tillfället söker arbete.

– Inom hälsobranschen finns många ställen där det behövs data-skydd och jag skulle gärna rikta in mig på det. Men eftersom jag inte är härifrån är det svårt, vissa företag kräver finländsk nationalitet för att man ens ska kunna söka arbetet.

Pradhans skrev sitt diplomarbete under ledning av professor **Sanna Salanterä** (TY), professor **Johan Lilius** (ÅA) och lektor **Annamari Soini** (ÅA). Lektor **Seppo Virtanen** (TY) fungerade som handledare och granskare.

Foto: Nicklas Hägen

Flame

Masken Stuxnet upptäcktes när den läckte ut på det allmänna nätet 2010. Den är ett exempel på cyberkrigsföring, då den antas ha konstruerats av amerikanska och israeliska säkerhetstjänster för att sabotera urananrikningscentrifugerna som användes i Irans kärnvapenprogram. Stuxnet sägs vara det första bekräftade exemplet på hur datorprogram använts för fysiskt sabotage. Eftersom masken var väl dold fick den de iranska ingenjörerna att verka inkompetenta.

Men det finns flera exempel på avancerade sabotageprogram. Då Ranjita Pradhan ombes valja en skadlig programvara som väckt hennes uppmärksamhet tar hon Flame.

Vad är Flame?

– Flame påminner om masken Stuxnet som orsakade förödelse i Iran 2010. Det här viruset är det största cybervapnet man hittills vet om. Det är ett sofistikerat verktyg som i ett och samma paket uppvisar olika drag av bakdörrar, trojanska hästar och maskar.

Hur är det kodat?

– Flameviruset består av både flera sinsemellan sammankopplade moduler (*sammanhållna delar av ett program/Red.*) och internt utrymme för förvaring av konfigureringsinformation. Viruset består av flera olika bibliotek för såväl kompression (zlib, libbz2, ppmd)

som databasmanipulation (sqlite3) och en virtuell maskin i språket Lua, som får dess storlek att stiga upp till 20 MB när den är fullt utvecklad.

– Varje modul har ett specifikt syfte, och operatörerna kan välja att ladda upp fler programmoduler för att öka funktionerna hos Flameviruset. Den centrala modulen är mssecmgr.ocx. Programmeringen av Flame är till sin stil objektorienterad och görs i språket C++. Serverkonfigurationen som agerade värd åt Flame var en struktur typisk för LAMP (Linux, Apache, MySQL, PHP).

Hur tar den sig in i datorer?

– Den första ingångspunkten för viruset antas vara spjutspetsfiske eller infekterade nätsidor. När viruset väl infekterat en dator kan det skapa kopior över ett lokalt nätverk och på flyttbara medier.

Vad gör det?

– När viruset väl har infekterat en dator kan det ”sniffa”, alltså analysera nätverkstrafik, eller samla information såsom lösenord dolda av asterisker från inmatningsrutor, göra skärmbildningar av viktiga pågående processer eller aktiva fönster, banda audio från datorn och dess omgivning, spärra tangentbordet och så vidare. Det kan också samla information om Bluetooth-apparater i omgivning. Viruset förflyttar sig sedan och laddar upp alla dessa data för att kontrollera och styra servrar. Det kan också kringgå antivirusprogram och andra säkerhetsprogram, samt infektera storskaliga lokala nätverk, vilket gör att viruset tar sig långt. ♦

Så hur får en vanlig användare normalt in skadlig programvara på datorn?

– Ofta tillåter man att mjukvaran installeras utan att man är medveten om det. I installationsfönstret för ett program man vill ha, kan det i det finstilta stå att man samtidigt också installerar en annan mjukvara. Den finns inbakad i paketet, installeras med det och utför aktivitet på datorn som man inte är medveten om. Programmet kanske läser ens filer, och har tillgång till ens hårdvara och nätverksinformation. På det här sättet kan man få in en trojan eller ett virus, säger Pradhan.

– Bittorrent är kanske det bästa exemplet. Folk är så ivriga på att få tillgång till det de laddar ner att de bara klickar vidare. De tror att de laddar ner en sak men det kommer ofta mycket annat med samtidigt.

Människor kanske upplever att de inte har något de behöver hålla så privat. Varför ska de bekymra sig över dataskydd?

– Cyberkriminella av olika slag kan behöva mängder av apparater som resurs. Genom att kapa datorer kan de använda dem, datorerna blir tillsammans deras så kallade *botnet*. De kan då använda datorernas resurser tillsammans för att till exempel skapa en server, göra en *denial of service*-attack, eller utvinna bitcoins.

– Kriminella på nätet vill inte att deras verksamhet ska gå att spåra tillbaka till dem. Därför hittar de sårbara datorer och leder spårningen tillbaka till deras IP-adresser. Även om du är oskyldig kommer det tillbaka till dig. Därför är det din plikt att hålla dig skyddad. ♦

Annamari Soini. Foto: Privat.

En central bit av den globala marknaden

Det är omöjligt att säga hur stor den digitala informationsmarknaden är mätt i till exempel pengar eller antal företag. Det handlar om ett ständigt växande ekosystem av informationsskapande företag som involverar jättar som till exempel Google, Facebook, Microsoft, Amazon och Alibaba.

– Dessa stora företag ger ofta ut sina verktyg som *open source* för att locka användare att processa data med hjälp av dem så att företagen kan återanvända både data och det utvecklade innehållet. Ju mera förädlad informationen och ju mera avancerad kunskapen som skapas är, desto större värde har den, säger **Christer Carlsson**, professor emeritus i informationssystem vid Åbo Akademi.

– Alla företag som kan skapa kundvärde i digitala produkter, tjänster eller kombinationer av dessa, har ett intresse av att samla information.

Som exempel tar Carlsson det kinesiska företagsekosystemet Alibaba, som består av hundratals samverkande företag i digital ekonomi, där alla drar nytta av varandras data. Inom ekosystemet skapas information som distribueras och säljs av alla hit hörande företag, om till exempel vad kunderna köper, hur köpen kombineras med andra produkter och tjänster, samt hur ofta olika köpmönster uppträder och utvecklas.

– Det här ger underlag för riktad reklam, för riktad prissättning, för specialerbjudanden om kombinationer av produkter och tjänster, bonusförmåner för återkommande kunder, och så vidare, säger Carlsson.

Eftersom den digitala marknaden är global är den enorm och blir större hela tiden. Detta öppnar för en efterfrågan på en mångfald digitala produkter och tjänster, som i sin tur kan anpassas enligt olika användare och lokala marknader.

– Tänk dig ett träd med grenar. Varje gren får en uppsättning nya grenar som i sin tur får en uppsättning nya grenar, och så fortsätter det som en exponentiell tillväxt, säger Carlsson.

– Förändrings- och anpassningsprocesserna är kontinuerliga och varje variant som ger användarvärde – och därför är kommersiellt gångbar – fortlever för en digital cykel. Denna är ofta kort, till exempel lever en mobil app i de flesta fall högst sex månader.

Carlsson håller med om att den digitala informationsmarknaden kan innebära utmaningar för individens integritet. Användningen av digitala produkter och tjänster lämnar efter sig spår som med hjälp av algoritmer utvecklade inom så kallad *computational intelligence* kan utnyttjas av de smarta verktygen för en mängd olika ändamål.

Om en användare av till exempel Facebook är frikostig med att lämna ut personliga data över sina preferenser och vanor över en längre tid, går det snabbt att pussla ihop en mycket intim bild av en individ, hennes konsumtionsvanor och aktiviteter.

– Om man sedan – efter att ha tagit lite förfriskningar – skriver ut lite mera vågade beskrivningar av preferenser och aktiviteter, kanske kombinerade med bilder, så kan det hända att det inte mera är så roligt när det hela bearbetas med bakgrundsdata som ger underlag för ”innovativa” slutsatser – speciellt som dessa kan spridas oändligt många gånger över hela världen och de i princip lever för evigt, säger Carlsson.

– Om man inte vill figurera i obekväma sammanhang på digitala medier bör man som tumregel se till att hållas borta från dem, alternativt sätta upp en robot med fiktiva persondata som kommunikationsyta. ♦

Vilken information får registreras?

Lagen om vilka uppgifter som får registreras och hur detta ska motiveras är rätt detaljerad, med både villkor och undantag. Tydligt är dock att den som vill upprätthålla ett register kommer rätt långt med individens samtycke. Att användaren samtycker till det mesta, oftast utan att ha satt sig in i vad det är hen samtycker till, är ett juridiskt problem.

TEXT & FOTO: NICKLAS HÄGEN

Det är inte tillåtet att samla vilken information som helst om människor via nätet. Den finländska lagstiftningen gör en skillnad mellan ”normala” personuppgifter och känsliga uppgifter. De senare är sådana som beskriver till exempel etniskt ursprung, politisk eller religiös övertygelse, medlemskap i fackförbund, brottslig gärning eller straff, hälso-tillstånd, handikapp, sexuell inriktning och behov av socialvård.

– Med ”normala” personuppgifter avses uppgifter som kan hänföras till en person; hit hör till exempel IP-adresser. Det krävs samtycke för att behandla personuppgifter, dit även profilering hör. För behandling av känsliga uppgifter krävs enligt personuppgiftslagen uttryckligt samtycke, säger **Joachim Enkvist**, universitetslärare i rättsvetenskap vid Åbo Akademi, som har specialiserat sig på bland annat dataskydd.

Den som upprätthåller ett register måste enligt lagen ”skydda personuppgifterna mot obehörig åtkomst och mot förstöring, ändring, utlämnande och översändande som sker av misstag eller i strid med lag eller mot annan olaglig behandling”, men i skyddet beaktar lagen tekniska möjligheter, kostnader och uppgifternas art.

Även om insamling av känsliga uppgifter kräver samtycke finns det rätt många undantag, bland annat när det kommer till behandling av uppgifter för historisk eller vetenskaplig forskning eller för statistikföring. Det finns egentligen ingen begränsning i hur heltäckande profiler man kan skapa.

– Men ändamålet med insamlingen meddelas innan insamlingen börjar, och uppgifterna får inte användas för något annat ändamål, säger Enkvist.

Finns det andra vanliga lagliga vägar att samla information om användare via internet, än via cookies och IP-adresser?

– Det finns säkert andra medel att samla in information, men cookies är nog det vanligaste sättet. Enligt 205 § i Informationssamhällsbalken krävs i dag att webbsurfaren samtycker till att cookies används.

Hur vanligt är det med övertramp och hur osäkert lever vi på nätet idag? Har en laglydig medborgare något att vara orolig över?

– Man kan endast spekulera i hur mycket övertramp det sker i fråga om insamling och bearbetning av personuppgifter. Enligt mig är det största problemet att de flesta tjänster – i synnerhet appar till telefoner – kräver samtycke till att det samlas in uppgifter. Eftersom nästan alla tjänster kräver detta, så finns det tecken på att den yngre generationen inte längre bryr sig om skyddet av personuppgifter.

En enhetlig reglering löser inte problemet

Efter flera års arbete har nu EU antagit en förordning om dataskydd. Förordningen kommer att ersätta alla medlemsländers nationella personuppgiftslagar, och det blir en enhetlig reglering. Förordningen kommer att träda i kraft i maj 2018.

Joachim Enkvist.

Trots förordningen är Enkvist inte helt nöjd med dataskyddslagstiftningen.

– Problemet med gällande lagstiftning och den kommande förordningen är att den stannat ”halvvägs”. Det är naturligtvis bra att det krävs samtycke, men när vi givit samtycke tappar vi kontrollen över uppgifterna. Jag anser att det borde utformas något sorts system där de som samlar in uppgifter med jämna mellanrum skulle rapportera vilka uppgifter de samlat in och till vilka ändamål de använts, säger Enkvist.

– Att det är fråga om stora mängder uppgifter som samlas in och sprids kan belysas med ett test som gjordes för några år sedan: Man installerade sammanlagt 2 146 applikationer på en Androidtelefon och applikationerna tog automatiskt kontakt med 250 000 unika webbadresser.

Personuppgiftslagen finns i sin helhet på webben: www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990523#L3P11 ♦

NESTE DELTAR I ÅBO AKADEMIS MEDELINSAMLING

NESTE OYJ donerar 1,5 miljoner euro till universitet i Finland. Donationen fördelas mellan Aalto-universitetet, Åbo Akademi, Villmanstrands tekniska universitet och Helsingfors universitet.

Med donationen vill Neste understryka sitt engagemang i framtiden för Finlands unga och visa sin uppskattning för det finländska utbildningssystemet.

– Den absoluta styrkan för Finland i internationell jämförelse är våra högt utbildade invånare samt möjligheterna till utbildning oavsett bakgrund. Neste vill med denna donation bidra till att det finns kompetent och diversifierad expertis i Finland även i framtiden, säger **Matti Lievonon**, CEO för Neste.

Rektor **Mikko Hupa** är mycket tacksam över donationen, som är riktad till utbildningsområdet för teknik, och betonar det goda samarbetet mellan Neste och Åbo Akademi.

– Vi är mycket tacksamma för detta långvariga och djupa samarbete med Neste. Vi är också stolta över att många alumner från Åbo Akademi, ingenjörer och doktorer, idag arbetar inom Neste, säger Hupa.

JULUTSTÄLLNING PÅ ÅBO AKADEMIS BIBLIOTEK TILL MITTEN AV JANUARI

ÅBO AKADEMIS bibliotek ordnar utställningen Jul – Joul – Christmas i huvudbibliotekets entréhall 25.11.2016–14.1.2017. På utställningen finns ett urval böcker, tidskrifter och småtryck ur bibliotekets samlingar med julen som tema. Samtliga publikationer är tryckta mellan åren 2000 och 2016.

Både fakta och fiktion finns representerade på utställningen. Största delen av publikationerna är friexemplar.

STORA FACKBOKSPRISET 2016 TILL PROFESSOR EMERITUS MAX ENGMAN

PROFESSORN EMERITUS i allmän historia vid Åbo Akademi **Max Engman** får Stora fackbokspriset 2016. Priset ges för boken *Språkfrågan. Finlandssvenskhetens uppkomst 1812–1922*.

Juryn skriver i sin motivering: ”En detaljrik och fängslande historik över hur Finland lösgjordes ur svenska riket och under rysk överhöghet tillskansade sig en identitet som efter ett drygt århundrade kunde resultera i fullvärdigt nationsblivande. Engman är uppmärksam på skeendets

motsägelsefullhet och komplexitet och tecknar därmed en lärorik bild av historien sådan den är.”

Boken *Språkfrågan* kom ut i september och är den tredje delen i serien *Finlands svenska historia*. Boken behandlar tiden 1812–1922 och handlar om de tre språken svenska, finska och ryska i storfurstendömet Finland. Stora Fackbokspriset är Sveriges största fackbokspris och har delats ut sedan 2011 av Axel och Margaret Ax:son Johnsons stiftelse.

KALEVALASÄLLSKAPET BELÖNADE ÅA-MUSIKVETARE

KALEVALASÄLLSKAPET delar varje år ut Kekridagens hederspris till personer som utmärkt sig inom finsk kultur och finskt kulturarv. I år firades Kekridagen den 3 november, av Kalevalasällskapet med ett seminarium i Helsingfors där hedersprisen utdelades.

Antti Hernesniemi, med.dr och nybliven magister i musikvetenskap vid Åbo Akademi tilldelades Kekridagens hederspris för värdefullt forskningsarbete.

Hernesniemi tilldelades priset för sin forskning i finländsk folkmedicin. Han disputerade i medicin 1999 vid Uleåborgs universitet om kotknackarna (fi. jäsenkorjaja, eng. bonesetter) i Österbotten. Central i hans forskning var **Ina Känsälä**, f. Nygren (1897–1993), från Nedervetil. Hernesniemi forskade i hennes traditionella behand-

lingsmetoder mot människors besvär i leder, muskler, senor och nerver i bland annat skuldror, rygg och nacke.

Vid sidan av sin forskning i folkmedicin har Hernesniemi sedan 1980-talet samlat in material om annan folktradition i Österbotten. Bland annat dikter av **Karl-Johan Nyström** från Pensala, och inbandningar av olika slags folkmusik, till exempel dragspelsmusik och sång. Hernesniemis magisteravhandling i musikvetenskap handlar om skogshuggaren i Varpaisjärvi (Lapinlahi), **Olavi Miettinen** och hans sånger och sångtraditionen kring dem.

Kalevalasällskapet är en stiftelse som har som uppgift att förmedla, forska kring och ge ut information om Kalevala och finskt kulturarv, och strävar i sin verksamhet efter att förena och främja vetenskap och konst.

gästkolumnen

Vad är det vi önskar oss?

Gästkolumnisten Roger Nylund påminner oss om konsumtionskulturen som påminner oss om vad vi saknar för att vi inte ska stanna upp och komma på att bli tacksamma för vad vi har.

VI LEVER I ALLVARLIGA TIDER. Mörkret tättnar allt mer och ingen vet vem som kommer att bli årets lucia eller om vi kommer att få en vit jul. ”Black Friday” har nyss firats i handlandets tecken, dagen efter Thanksgiving. Tacksägelsedagen firas som känt främst i USA med religiösa förtecken. Black Friday, som nu spridit sig till våra länder ska snabbt få oss tillbaka från tacksamhet inför vad vi har, till att minnas vad vi saknar. Tillbaka till vad som är viktigt i vårt samhälle – att konsumera. Hur blev det så? Skolbildningen i världen, även hos oss, är högre än någonsin och den genomsnittliga intelligensnivån, mätt i IQ, har stigit under decennier. Varför är vi då tillsammans så korkade? Vi satsar på det som gör oss olyckliga – i strävan efter lyckan! ”Lyckoforskaren” **Dan Gilbert** ger ett skäl: vi känner inte vårt framtida jag och framförallt inte vad som kommer att göra oss lyckliga. Lyckan som kommer med nya ägodelar försvinner snabbt. Ok, vid det här läget har jag väl redan tappat hälften av läsarna – inget nytt under den obefintliga solen. Vänta lite! Inte för att jag har nåt nytt att komma med, men ge mej en chans.

En omhuldad tanke, speciellt i samhällsdestruktionen (jo förr hette det samhällsbyggande, jag vet) som pågår är frihet. Vi ska vara fria från styrning och kontroll, helst också från skatter. Frihet låter ofta, både i politisk retorik och i marknadsföring, nästan som synonym till lycka. Kanske det, men då behöver vi nyansera begreppet frihet.

Erich Fromm gjorde skillnad mellan frihet från och frihet till. ”Frihet från” är det som marknadsliberalerna överallt tutar ut i dag. Kossorna i hagen är sannolikt inte så glada över sin frihet från ladugårdens tvång om de blir utsläppta i januari. De är fria att gå och äta vad de vill, men där finns ju inget att äta!

Lite så här känns den frihet vi nu erbjuds på många områden. Redan utan sjukvårdsreformen är vi fria att välja var vi söker vård – om vi har råd. Många har inte. Valfriheten är marknadsföringens honnörssord, men behöver jag vara fri att välja mellan 32 olika mjölkpaket i supermarketen? Jo, jag vet för jag räknade. Nåja, ni andra väljer mellan mera väsentliga saker som kläder, smink o bilar, men en fråga kvarstår: ger den här sortens frihet lycka?

Gilbert säger att den inte gör det. Två saker sker. Då vi jämför det vi har med det som finns till buds är våra hjärnor inte rustade att urskilja väsentliga skillnader. Vi jämför alla skillnader. Därför utrustas nya saker med nya egenskaper, även helt oväsentliga, de får oss att se bristerna i det vi redan har – oavsett om vi behöver, vill ha eller kommer att använda de nya egenskaperna i den nya prylen. Det andra är att

nästa upplevelse måste överträffa den förra för att ge samma kick. Andra gången jag byter bil är känslan inte lika speciell – om jag inte byter upp mej rejält.

”Frihet låter ofta, både i politisk retorik och i marknadsföring, nästan som synonym till lycka. Kanske det, men då behöver vi nyansera begreppet frihet.

Vad menade Fromm då med frihet till? Kan det vara något bättre? Jo det kan sägas bygga på frihet från tvång eller restriktioner, men tillför en viktig aspekt, förmågan till det man önskar sig. Om barnet ges friheten att ta ett kex ur kexburken hon inte når är det ingen riktig frihet. Frihet till något innebär att också ges förmågan att göra det. Så när studerande ges frihet att slippa föreläsningsskurer till förmån för självstudiekurser bör det kanske ändå möjliggöras med en meningsfull pedagogisk struktur och inramning. Inte som kossorna som släpps på grönbeta i januari. ♦

Roger Nylund

Skribenten har studerat filosofi vid Åbo Akademi och jobbar nu som lektor vid yrkeshögskolan Novia.

MEDDELANDEN FRÅN ÅBO AKADEMI

Utgivning och annonsreservering 2017

Nr	Utgivning	Reservering	Material
1	10.2	24.1	30.1
2	19.5	2.5	8.5
3	8.9	22.8	28.8
4	1.12	14.11	20.11

Kommunikationsenheten vid Åbo Akademi 2016

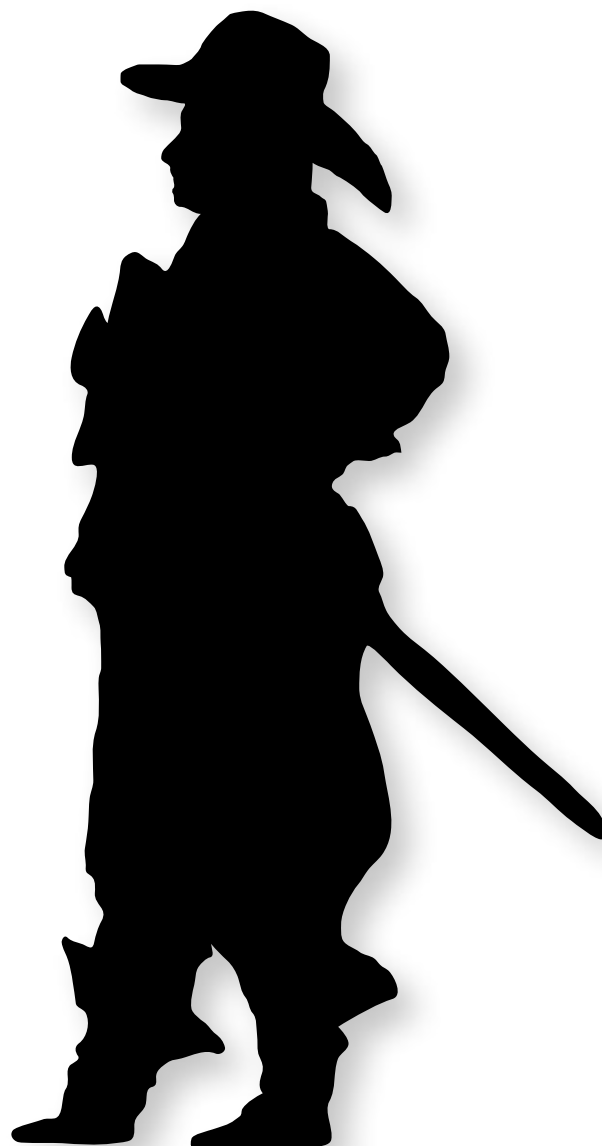

Kunskap i går, i dag och i morgon

Till Åbo Akademis uppdrag hör att bedriva vetenskaplig forskning av hög internationell kvalitet som långsiktigt tjänar mänsklighetens välgång. Det har vi gjort i snart hundra år och vi kommer att göra det även i morgon.

Åbo Akademi bär fram utvecklingen av svenskspråkig kultur i Finland samt bevarar och förmedlar landets svenska kulturarv. En investering i Åbo Akademi är en garanti för högklassig undervisning och forskning på svenska i Finland även i framtiden.

Per Brahe (1602–1680) bidrog till grundandet av Kungliga Akademien i Åbo.

Delta i Åbo Akademis jubileumsinsamling

Mera information: www.abo.fi/donera

Ta kontakt: medelinsamling@abo.fi, tfn 050 302 26 47

Danske Bank: FI96 8119 9710 0166 03 | OP/Pohjola: FI07 5000 0120 3248 18 | Handelsbanken: FI80 3131 1001 4466 85
Nordea: FI29 1733 3000 0105 00 | Aktia: FI79 4055 0012 1616 71 | Ålandsbanken: FI07 6601 0010 2436 16

